

”IHMINEN ON SELVIYTUNYT SIINÄ VAIHEESSA, KU HUOMAA,
ET PÄRJÄÄ OMILLAA, VAIKKA LAPSUUS ON OLLUT RANKKA.”

Narratiivinen tapaustutkimus entisestä lastensuojelun asiakkaasta

Antti Ruukonen

Opinnäytetyö, syksy 2011

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak Etelä, Helsinki

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Antti, Ruokonen. ”Ihminen on selviytynyt siinä vaiheessa, ku huomaa, et pärjää omillaa, vaikka lapsuus on ollut rankka”. Narratiivinen tapaustutkimus entisestä lastensuojelun asiakkaasta. Tutkimus yhden henkilön selviytymistä tukevista ja syrjäyttävistä asioista hänen elämässään. Helsinki, syksy 2011, 60 s. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Omakehohtainen kokemus lastensuojelussa työskentelemisestä on saanut minut pohtimaan mitä jollekin nuorelle kuuluu nuorisokodista lähtemisen jälkeen. Vain osasta nuorista kuulee myöhemmin. Silloin huomaa pohtivansa, että mitkä mah-tavat olla ne tekijät, jotka ovat vaikuttaneet hänen nykyiseen tilaansa.

Opinnäytetyöni käsittelee entisen lastensuojelun asiakkaan kokemuksia selviytymistä tukevista ja syrjäyttävistä tekijöistä hänen elämässään. Tutkimuksella halusin selvittää mitkä seikat ovat tukeneet selviytymistä. Minkälaisilla seikoilla voisi olla keskeistä merkitystä selviytymisen kannalta. Tutkin entisen lastensuojelun asiakkaan selviytymistä hänen omakohtaisen kokemuksensa näkökulmas-ta.

Tein haastattelut vapaamuotoisen, avoimen haastattelun lähtökohdista. Aineisto kertyi kertomuksista, joita haastateltava tuotti elämästään. Aineistolähtöisessä tutkimuksessa muodostin haastattelusta saadusta tiedosta sekä analyysin, että tulkinnan. Tein haastattelut haastateltavan kotona kahdessa osassa helmikuus-sa ja joulukuussa 2010. Haastattelut on äänitetty ja litteroitu.

Tutkimuksen keskeisiä tuloksia oli sosiaalisten suhteiden kannatteleva merkitys, lähisukulaisten tuen merkitys, sosiaalialan työntekijän kuuntelemisen ja tuen merkitys, koulusta selviytymisen merkitys.

Tutkimuksessa näkyy sosiaalisten suhteiden merkitys sekä syrjäytymisen että selviytymisen kannalta. Sosiaaliset suhteet ovat kahdensuuntaisia, joten hyvät sosiaaliset taidot voivat mahdollistaa sen, että on ystäviä ja tukea vaikka olisi vaikeakin.

Avainsanat: syrjäytyminen, selviytyminen, sosiaaliset suhteet, narratiivisuus, lastensuojelu

ABSTRACT

Antti Ruokonen. Narrative case study of a former customer in child protection. 60 p. Language: Finnish. Helsinki, Autumn 2011. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services.

The purpose of the thesis was to find risks and factors which support in coping when there have been difficult periods in the past. The study material is based on an interview of a thirty-year-old man who has lived in a youth home.

Qualitative research method has been used in this case study and the material was analyzed by using the content analysis. The interview has been recorded and littered.

The main result of the thesis was that there are many different factors in a person's life which can support people to get over problems. It seems that very important in this case are social services, social relationships and good relations between siblings. It was Important for the interviewee that he had coped well in school.

Keywords: case study, social exclusion, coping, social relationship, narrative, child protection

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	8
2.1 Tutkimustehtävä	8
2.2 Lähestymistapana tapaustutkimus ja narratiivisuus.....	9
2.3 Avoin haastattelu	10
2.4 Aineiston analyysi ja tulkinta	15
3 VEIJON ELÄMÄNTARINA	17
3.1 Varhaislapsuus	17
3.2 Aika perhekodissa	18
3.3 Nuoruus	20
3.4 Elämänmuutos.....	23
4 TEOREETTISENA VIITEKEHYKSENÄ SYRJÄYTYMINEN JA SELVIYTYMINEN	25
5 SYRJÄYTYMISEN RISKIT.....	29
5.1 Varhaislapsuus	29
5.1.1 Alkoholit ja kaltoinkohtelu	29
5.1.2 Varhainen puuttuminen	32
5.1.3 Koulukiusaaminen	34
5.1.4 Sosiaaliset suhteet sijaisperheen aikana	36
5.2 Nuoruus	37
5.2.1 Sosiaaliset suhteet sijaisperheen jälkeen	37
5.2.2 Rikokset ja päihteet	38
6 SELVIYTYMISTÄ TUKEVAT TEKIJÄT	39
6.1 Sosiaaliset suhteet.....	39
6.2 Koulumenestys	40
6.3 Korjaavat kokemukset	41
6.4 Sosiaalityö	42

7 TUTKIMUSAINEISTON TARKASTELUA VEIJON ELÄMÄNSTRATEGIAN VALOSSA	45
7.1 Aineiston tarkastelua	45
7.2 Selviytymistä tukevat asiat tiivistetysti	46
8 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	48
9 POHDINTA	50
LÄHTEET	54

1 JOHDANTO

Nykyinen sosiaalipolitiikka on keskittynyt sosiaaliseen riskiin. Hiilamon (2011, 3) mukaan sosiaalipolitiikassa olisi tärkeämpää keskittyä sosiaaliseen mahdollisuuteen. Myönteisistä muutoksista tai siihen liittyvästä sosiaalisten mahdollisuuksien politiikasta ei suomalaisella sosiaalipolitiikalla ole juurikaan systemaattista eikä pohdittua sanottavaa. Tämä on seurausta ajattelutapojen luutumisesta. Sosiaalipolitiikan näkökulmasta on tärkeää tietää kielteisten ja myönteisten muutosten taustoista ja niihin liittyvistä sosiaalisista mekanismeista. Tarvitsemme sekä sosiaalisten riskien että sosiaalisten mahdollisuuksien politiikkaa ja tutkimusta. Miksi toiset löytävät uusia mahdollisuuksia ja toiset eivät?

Työssäni nuorisokodissa olen usein pohtinut sitä, miksi jotkut nuoret, joille on kasautunut elämänsä aikana monia kielteisiä kokemuksia, kuitenkin selviävät yllättävän hyvin ja miksi taas toisilla samanlaiset kielteiset kokemukset voivat jatkua. Joitain vuosia sitten nuorisokodin työntekijä tapasi entisen omaohjattavansa. Nuori, jonka itsekin tunnen, oli muuttanut pois nuorisokodista melko haastavissa olosuhteissa. Kuitenkin hänen tilanteensa oli myöhemmin aivan toisenlainen. Minua jäi kiinnostamaan, että minkälaiset asiat olivat mahdollistaneet positiivisen tilanteen.

Pian sen jälkeen, kun olin kuullut tästä entisestä nuoresta, alettiin koulussa pohtia opinnäytetyön aiheita. Otin yhteyttä omaohjaajan kautta tähän nuoreen, jota sovitusti kutsun koko opinnäytetyön ajan Veijoksi. Hän oli valmis tulemaan mukaan opinnäytetyöprosessiini kertomalla oman tarinansa. Työlläni on sekä sisällöllisiä että välineellisiä tavoitteita. Veijon tarina vivahteineen on kiinnostava selviytymistarina. Välineellinen intressi on ymmärtää muita syrjäytymisvaarassa olevia nuoria. Opinnäytetyössäni haluan tarkastella tekijöitä, jotka tukevat syrjäytymiskierteen katkeamisessa yhden ihmisen elämässä.

Nuorisokotiin tulevat nuoret ovat lähes poikkeuksetta nuoria, joilla on erilaisia ongelmia. Ongelmat voivat liittyä muun muassa päihteisiin, mielenterveysongelmiin, rikoksiin, koulunkäyntiin ja usein myös näiden yhdistelmiin. Opinnäyte-

työtä varten haastattelin Veijoa, joka on asunut nuorisokodissa ja elää nykyisin elämää, johon on suhteellisen tyytyväinen Tapaustutkimuksessani etsin hänen elämänsä kannattelevia tekijöitä, joilla on ollut mahdollisesti vaikutusta negatiivisen kierteen katkeamisessa.

2 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

2.1 Tutkimustehtävä

Olen työskennellyt nuorisokodissa yli kymmenen vuotta. Työ on melko intensiivistä ja nuoret tulevat hyvinkin tutuiksi riippuen sijoitusajan pituudesta. Huomaan pohtivani usein, mitähän jollekin entiselle nuorelle kuuluu. Usein ajattelen, että nuorelle kuuluu juuri sitä mitä hänelle on kuulunut silloin, kun hän on lähtenyt nuorisokodista. Moni nuori kuitenkin lähtee niin, ettei hänestä enää tiedetä mitään. Työskentely lastensuojelussa on pitkäjännitteistä ja positiiviset askeleet tuntuvat kulkevan hitaasti. Harvoin kuulee nuoren omaa käsitystä siitä, mikä häntä on tukenut tai miksi hän on selviytynyt. Tiedolla voisi kuitenkin olla merkitystä myös nuorisokotiin myöhemmin tuleville nuorille. Opinnäytetyössäni esiintyvä Veijo on lähtenyt nuorisokodista melko haastavissa olosuhteissa. Hänen omaohjaajansa tapasi hänet vuosia myöhemmin sattumalta vieraalla paikkakunnalla ja kaikki oli toisin kuin sijoituksen päättyessä.

Tutkimuksen tarkoituksena on saada tietoa entisen lastensuojelun asiakkaan kokemuksista selviytymistä tukevista ja syrjäyttävistä asioista hänen elämässään. Mitkä asiat ovat olleet merkittävimpiä selviytymistä ajatellen? Opinnäytetyöni on narratiivinen tapaustutkimus. Avoin haastattelu on hyvä väline tuomaan esiin haastateltavan oman näkemyksen selviytymistä tukeneista seikoista.

Yhden elämäntarinan kuvaaminen ja ymmärtäminen suhteellisen perusteellisesti, voi luoda viitekehyksen muiden vastaavantyyppisten tapausten ja kehityskulkujen ymmärtämiseksi. ”Subjektiiivinen” kuvaus palvelee paremmin objektiivisuuden tavoittelua kuin näennäisen objektiivinen kuvaus. (Rantala 2004, 166.) Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata mahdollisimman tarkoin yhden henkilön kokemuksia ja omakohtaista näkemystä riskeistä ja tekijöistä, jotka ovat mahdollistaneet selviytymisen.

2.2 Lähestymistapana tapaustutkimus ja narratiivisuus

Tapaustutkimukselle on tyypillistä, että yksittäisestä tapauksesta tuotetaan yksityiskohtaista tietoa. Olennaista on, että aineisto muodostaa kokonaisuuden eli tapauksen. Tärkeintä tapaustutkimuksessa on tapauksen kokonaisvaltainen ymmärtäminen. Kun kuitenkin pyritään yleistämiseen, tavoitellaan analyttistä yleistämistä eli pyritään teorioiden yleistämiseen ja laajentamiseen. Vaikka julki-lausuttuna tavoitteena olisikin yhden, erityisen ilmiön kuvaaminen, on tavoitteena ymmärtää inhimillistä toimintaa yleisemmin. Tapaustutkimukselle on ominaista teorian vahva osuus, tutkijan osallisuus, monimetodisuus sekä rakenteelliset, väestöön liittyvät sidokset ja tapahtumiin liittyvät sidokset. (Saarela-Kinnunen & Eskola 2007, 185–189.)

Opinnäytetyössäni Veijon elämäntarina on kiinnostuksen kohde. Veijon kertomus muodostuu useista tarinoista, joiden kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen pyrin yleisen teorian kautta. Pyrin löytämään yleisempiä merkityksiä selviytymistä ja syrjäytymisriskejä aiheuttavista ilmiöistä nuoren elämässä.

Yleinen kiinnostus elämäkertoihin on lisääntynyt. Saksalainen Peter Alheit on elämäkertatutkimuksen uranuurtaja. Hän on yksi ESREA:n (European Society for research on the Education of Adults) Life history and biography research-verkoston perustaja. Verkosto on vaikuttanut elämäkerrallisen tutkimusotteen laajenemiseen psykologiaan, yhteiskuntatieteisiin sekä koulutukseen ja oppimiseen koko Euroopan alueella. (Rantala 2008, 18.) Elämäkertatutkimus eroaa muista metodologioista. Siinä ollaan kiinnostuneita yksilön elämänkulusta ja elämänkokemuksen biografisesta konstruoinnista ja merkityksellistämisestä. Biografisiin merkityksiin pyritään pääsemään yksilöiden tuottamien elämänkertomusten avulla. Tutkimuksessa päästään lähelle sitä, kuinka yksilöt ovat konstruineet tietyt sosiaaliset ilmiöt tietyssä elämänsä vaiheessa, millaisia merkityksiä ne ovat saaneet, miten merkitykset ovat prosessialisoituneet ja mahdollisesti muuttuneet elämän aikana. (Paananen 2008, 23.)

Veijon suulliset kertomukset omasta elämästään olivat mielestäni paras ja myös Veijolle helpoin tapa tuottaa tietoa. Tietoa kertyi suhteellisen paljon nopeassa tahdissa ja minulla oli mahdollisuus tarkentaa asioita kerronnan yhteydessä. Heikkisen (2007,142.) mukaan narratiivisuus viittaa tutkimuksessa lähestymistapaan, joka kohdistaa huomionsa kertomuksiin tiedon välittäjänä ja rakentajana. Tutkimus käyttää usein materiaalinaan kertomuksia, toisaalta tutkimus voidaan ymmärtää myös kertomuksen tuottamiseksi maailmasta.

On havaittu, että tietämisen prosessi perustuu paljon kertomusten kuulemiseen ja niiden tuottamiseen. Tulkitsemme maailmaa kehkeytyvänä kertomuksena, joka saa alkunsa ja liittyy uudelleen kulttuuriseen kertomusvarantoon, jota kutsutaan tiedoksi. Rakennamme identiteettimme tarinoiden välityksellä, eli ymmärrämme itsemme kertomusten kautta. Vastaus kysymykseen ”kuka olen” tuotetaan päivittäin uudelleen. (Heikkinen 2007, 144.)

Ei ole olemassa yhtä, kaikille yhtenäistä todellisuutta, vaan eri tavoin ihmismielissä ja vuorovaikutuksessa konstruoituja todellisuuksia. Tutkimus kykenee tuottamaan jonkin autenttisen näkökulman todellisuuteen, mutta uskomus objektiiviseen totuuteen pääsemisestä hylätään. Konstruktivistinen käsitys tiedosta, edustaa tietoteoreettista relativismia. Tietäminen on suhteellista, ajasta, paikasta ja tarkastelijan asemasta riippuvaa. (Heikkinen 2007,145–146.)

Narratiivisuuden lähtökohtana on, että kertomukset ja tarinat ovat ihmiselle luonteenomaisia ja sisäisiä tapoja jäsentää elämää, kokemuksia ja itseään. Kertomuksella voidaan eheyttää elämää, tuottaa jatkuvuutta ja johdonmukaisuutta, vaikka ne olisivat epäjohdonmukaisia tai epäjatkuvia. Kertomuksella voidaan pyrkiä rakentamaan minuuden ja persoonallisuuden yhtenäisyyttä. (Laitinen & Uusitalo 2008, 111–112.)

2.3 Avoin haastattelu

Avoin haastattelu muistuttaa eniten tavallista keskustelua, jossa keskustellaan tietystä aiheesta (Eskola & Vastamäki 2010, 29). Avoimen haastattelun etu on

se, että se antaa aikaa viivähtää pidempään halutuissa teemoissa. Toiseksi se on hyvä menetelmä käsiteltäessä menneisyyden tapahtumia. Monesti keskustelunomainen muistin virkistäminen tuottaa halutut tiedot. Kolmanneksi avoin haastattelu antaa mahdollisuuden edetä heikosti tiedostetuille alueille. Avoin haastattelu on hyvä menetelmä, kun haastateltavia on vähän sekä kun käsitellään arkaluonteisia asioita. (Hirsjärvi & Hurme 1993, 31–32.) Avoimen haastattelun piirteistä ja positiivisista merkityksistä toteutui suurin osa juuri tätä opinnäytetyötä varten tehtävässä haastattelussa.

Olen haastatellut opinnäytetyöhön 30-vuotiaasta miestä. Kutsun häntä opinnäytetyössä hänen itsensä valitsemalla nimellä Veijoksi. Olen ollut sijaisena nuorisokodissa, jossa Veijo on asunut ja siten seurannut hänen elämäänsä läheltä noin neljästätoista kuuteentoista ikävuoteen ja uudelleen muutaman kuukauden ennen Veijon tuloa täysi-ikäiseksi. En ollut kuullut vuosiin mitään Veijosta sen jälkeen, kun hän lähti nuorisokodista. Harvemmin kuulee nuorista, joista ei ole kuullut enää noin kymmeneen vuoteen mitään. Muistan, että Veijo lähetti terveisiä entisen omaohjaajansa kautta noin kolme vuotta sitten. Minulla heräsi kiinnostus Veijon tarinaa kohtaan. Hänen tilanteensa oli muuttunut paljon siitä, kun näin hänet viimeksi. Veijo on nykyisin paljon yhteydessä entiseen omaohjaajansa. Siksi mielestäni oli parempi, että omaohjaaja kysyisi ensin olisiko Veijolla halua osallistua opinnäytetyöhön haastateltavaksi. Veijo suhtautui ajatukseen positiivisesti ja sovimme melko pian hänen kanssaan toimintatavoista ja aika-tiluista.

Haastattelupaikka on tärkeä tekijä haastattelun onnistumisen kannalta, sillä kyse on vuorovaikutustilanteesta, jossa määrittyy moninaiset sosiaaliset tekijät. (Eskola & Vastamäki 2010, 29). Haastattelin Veijoa kaksi kertaa hänen kotonaan vuoden 2010 aikana. Haastattelut toteutettiin avoimen, narratiivisen haastattelun muodossa. Ensimmäinen haastattelukerta oli helmikuussa ja toinen joulukuussa. Molemmat haastattelukerrat kestivät noin puolitoista tuntia. Äänitin ja litteroin haastattelut pian molempien tapaamisten jälkeen.

Jo ensimmäisestä haastattelusta alkaen on Veijosta tullut esiin huumorintaju. Kertoessaan elämäntarinaansa, hän käytti usein jäynä sanaa. Haastattelijä

ymmärtää jäynät pieninä piloina, joita Veijo on tehnyt lapsuudessa ja nuoruudessa ja hän muistelee niitä hymyillen. Eri asia on, onko niitä ymmärretty lastenkodissa, sijaisperheessä ja nuorisokodissa. Haastattelutilanteessa Veijo osaa nauraa myös heikkouksilleen. Haastatteluista on jäänyt mieleen poikkeuksellisen lämmin vastaanotto ja kokemus siitä, että on ollut tervetullut kylään.

Ensimmäisessä haastattelussa pyysin Veijoa kertomaan vapaamuotoisesti elämäntarinansa. Syrjälän (2001, 208–209) mukaan tarinat ovat ajattelun, tietämisen ja kulttuurisen ymmärtämisen perusväline. Narratiivisuus sisältää ajatuksen koko elämän ja yksittäisten tapahtumien välisestä yhteydestä. (emt. 2001, 208–209.) Esitin tässä haastattelussa vain tarkentavia kysymyksiä.

Hahmottaakseni paremmin kokonaisuuksia, tein ensimmäisen haastattelun perusteella Veijon elämänjanan, jossa oli haastattelun perusteella tärkeimmät elämän vaiheet. Tätä janaa näytin Veijolle ja hän halusi lisätä siihen vielä yhden hänen kannaltaan merkittävän asian, joka oli ehdonalaisen päättymisen. Veijo kertoi ensimmäisessä haastattelussa lähinnä vain negatiivisia kokemuksia siihenastisesta elämästään.

Veijon elämänjana on ajallisesti syntymästä nykyhetkeen kulkeva jana, jossa on haastattelun perusteella Veijon mielestä tärkeimmät hänen elämästään kertomat tapahtumat.

Syntymä isossa kaupungissa

5-vuotiaana lastenkotiin vuodeksi

6-vuotiaana sijaisperheeseen kahdeksaksi vuodeksi (pieni paikkakunta)

14-vuotiaana nuorisokotiin (syntymäkaupunkiin)

16-vuotiaana peruskoulu suoritettu

19-vuotiaana ammattikoulu suoritettu

19-22-vuotiaana rikoksia, vankilaa, päihteitä, mielenterveysongelmia

22-vuotiaana pienelle paikkakunnalle

23-vuotiaana tapaa tyttöystävän

24-vuotiaana kihloihin, samana vuonna ehdonalainen päättyy

25-vuotiaana muutto pienelle paikkakunnalle

30-vuotiaana rauhallista elämää, tyttöystävä ja koira (haasteena päätkätyöt)

Toista haastattelua varten tein taulukon elämänjanaa runkona käyttäen. Taulukko on pystysuuntainen, lapsuudesta alkava ja nykyhetkeen päättyvä. Taulukon vasemmassa laidassa ovat elämänjanan pääkohdat ajallisesti lapsuudesta nykyhetkeen. Oikeassa laidassa on elämänjanan ajanjaksoissa esiintyviä Veijon kertomia riskejä. Taulukko oli ensimmäisen haastattelun jälkeen lähes tyhjä positiivisista asioista. Näytin taulukkoa Veijolle toisessa haastattelussa ja pyysin häntä muistelemaan positiivisia, selviytymistä tukevia asioita tai ihmisiä elämästään. Kiinnitin huomiota merkittäviin vaiheisiin, ihmisiin ja elämän käännekohtiin. Haastattelun yhteydessä kirjasin taulukon vasempaan laitaan Veijon luettelemia positiivisia asioita ja henkilöitä vastapainoksi Veijon kertomille riskeille. (ks. taulukko 1.)

TAULUKKO 1. Tärkeimmät selviytymistä tukevat asiat ja ihmiset sekä riskit. Taulukko on toisen haastattelun jälkeen selviytymistä tukevilla asioilla lisättyä.

	SELVIYTYMISTÄ TUKEVAT ASIAT	RISKIT
Varhaislapsuus	<ul style="list-style-type: none"> •Sisarukset 	<ul style="list-style-type: none"> •Useita muuttoja •perheväkivalta •Kaltoinkohtelu •Vanhempien päihdeongelma
Lastenkoti	<ul style="list-style-type: none"> •Muistaa muutaman ohjaajan •Sisarukset 	<ul style="list-style-type: none"> •Äidin vierailu humalassa
Sijaisperhe	<ul style="list-style-type: none"> •Sijaisperheen mummo •Sisarukset 	<ul style="list-style-type: none"> •Ei saanut olla kavereita •Vapaa-ajat työntekoa •Koulukiusaaminen •Perhesijoituksen katkeaminen
Nuorisokoti	<ul style="list-style-type: none"> •Mukavia ohjaajia •Edelleen yhteys omaohjaajaan •Opettaja •Pieni luokka •Päättötodistus peruskoulu •Sisarukset 	<ul style="list-style-type: none"> •Huono seura •Pikkurikoksia
Ammattikoulu	<ul style="list-style-type: none"> •Yksi tosi ystävä •Päättötodistus ammattikoulu •Sisarukset 	<ul style="list-style-type: none"> •Edelleen huonompi seura •Vakavia rikoksia •Päihteitä •Suisidaalisia tekoja •Masennusta
Vankila	<ul style="list-style-type: none"> •Vankilan sosiaalityöntekijän toiminta paikkakunnan vaihtamiseksi •Sisarukset 	<ul style="list-style-type: none"> •Masennusta
Palvelukoti	<ul style="list-style-type: none"> •Lääkitys •Ehdonalainen päättyy •Tyttöystävä •Kihloihin •Sisarukset 	
Muutto	<ul style="list-style-type: none"> •Töihin •Rauhallinen elämä pienellä paikkakunnalla •Koira •Sisarukset 	<ul style="list-style-type: none"> •Pätkätyöt

2.4 Aineiston analyysi ja tulkinta

Tutkimusaineisto muodostuu kahdesta avoimesta haastattelusta saadusta materiaalista. Molemmat haastattelut on äänitetty ja litteroitu. Ensimmäinen haastattelu on tuonut esiin koko työn lähtökohdat, mutta paljon merkittävämpää opinnäytetyön tulosten kannalta ovat toisen haastattelun tulokset: Veijon voimavarojen ja vahvuuksien löytäminen ja Veijon oma kokemus selviytymistä tukevista asioista ja ihmisistä.

Litteroitua aineistoa läpikäydessäni olen jäsentänyt, jaksottanut, tehnyt valintoja oleellisen ja vähemmän oleellisen välillä, mukaan otettavan ja pois jätettävän välillä sekä nimennyt Veijon elämän vaiheita. Rantalan (2004,185) mukaan olen siis tehnyt tulkintaa jo tässä vaiheessa.

Tutkimus on aineistolähtöinen, tein siitä sekä analyysin että tulkinnan. Aineistolähtöisyys tarkoittaa, että konstruoin teorian aineistosta. (Eskola 2007, 162.) Kun halutaan rakentaa kerätystä aineistosta jotain yleisemminkin kiinnostavaa, sopii tapaustutkimus erittäin hyvin (Saarela-Kinnunen & Eskola 2007, 185). Aineistolähtöistä laadullista analyysia voidaan kuvata karkeasti kolmivaiheiseksi prosessiksi, johon kuuluvat 1) redusointi eli pelkistäminen, 2) klusterointi eli ryhmittely ja 3) abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110).

Valitsin haastatteluaineistosta Veijon tärkeänä pitämät tapahtumat. Nämä tapahtumat olen jakanut kahteen ryhmään: riskit ja selviytymistä tukevat asiat. Pyrin teoriaosuudessa avaamaan molempien ryhmien asioita ja löytämään niiden merkityksiä Veijon elämässä.

Laadullisessa tutkimuksessa ei ole löydettävissä mitään ehdottomasti esiin nousevaa totuutta, joka voitaisiin esittää kuvauksena ja lopputuloksena tutkimuksesta. Laadittua tutkimusraporttia voi luonnehtia tutkijan henkilökohtaiseksi konstruktioksi tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimuksen tekeminen on myös selvästi tutkijan tulkintojen perusteella väritynyt tuotos. Laadullista tutkimusta voidaan pitää luonteeltaan tulkinnallisena. (Kiviniemi & Eskola 2007, 80–81.)

Opinnäytetyössä esiintyvien tulkintojen oikeellisuus saa vahvistusta Veijon suorista lainauksista tarinassa. Minulla on ollut mahdollisuus sekä sähköpostitse että puhelimitse varmistaa suoraan Veijolta, olenko tulkinnut asioita oikein. Tätä mahdollisuutta olen myös käyttänyt useamman kerran. Veijo on lukenut kertomansa tarinan valmiina ja voinut korjata mahdollisia virheitä. Jo tarinassakin kaikki muu on tulkintaa, paitsi suorat lainaukset Veijon kertomuksesta. Toisaalta tulkintaa olen suorittanut myös siinä vaiheessa, kun olen valinnut mitä lainauksia työssä käytän. Mahdollisimman oikean tulkinnan tavoittelua tukee lisäksi se, että tunnen Veijon vuosien takaa ja että olen työskennellyt nuorten parissa ja lastensuojelussa jo pidemmän aikaa.

3 VEIJON ELÄMÄNTARINA

3.1 Varhaislapsuus

Kaikkien seuraavassa tekstissä esiintyvien henkilöiden nimet on muutettu.

Veijon lapsuudenkotiin kuului vanhemmat sekä kaksi siskoa ja kaksi veljeä, jotka olivat selvästi Veijoa vanhempia, lähes täysi-ikäisiä. Kaikki sisarukset asuivat ainakin osan Veijon varhaislapsuutta vielä kotona. Veijon muistikuvat varhaislapsuudesta perustuvat lähes kokonaan isosiskon kertomuksiin. Veijon viiteen ensimmäiseen ikävuoteen kotona liittyy vahvasti alkoholi ja väkivalta.

Muistaakseni [asuinlähiö] [vuosiluku] on syntymä. Ja tota perheväkivaltaa oli aika rankasti viis vuotiaaseen asti. Äiti ja isä pahoinpiteli muo. Jouduin [lastensairaala] monta kertaa. Ja sit Nalle koira puri muo ku mä olin kaks. Siin oli muutettu seitsemän kertaa ton viiden vuoden aikana eri osoitteisiin.

Kotiolot olivat melko rauhattomat. Siellä oli usein vieraita ihmisiä ja vanhemmat olivat yleensä kotona isän tilapäisiä työsuhteita lukuun ottamatta.

Kaikki oli yhtä perhettä, et välil oli siskon kaheksanki kaverii viikonloppukyläs ja asunnot ei ollu silloin mitää isoja. Ku isä kävi joskus töissä, ni se osti ain korin kossua.

Veijo ei osaa sanoa, miksi hänet aina palautettiin kotiin, vaikka häntä jouduttiin käyttämään useasti lastensairaalassa pahoinpitelyjen jäljiltä.

Oliks silloin kaheskytluvul nii helvetin heikkotasost henkilökuntaaet ne ei huomaa mitää... vahingos kaatuminen ja perheväkivalta,et paikattii ja aina vaa kotii, et kyl nyt joku tolkku pitäs olla. Oliks ne vaa välinpitämättömii vai oliks aina nii hyvät selitykset, ettei ne huomannu mitää?

Olosuhteet kotona ehtivät olla pienen lapsen kannalta huonot ja vauhti vain kiihtyi useita vuosia, ennen kuin Veijo viisivuotiaana otettiin huostaan ja sijoitettiin lastenkotiin.

Välinpitämätönt, ne halus vaa dokata. Kaikki, ketkä siel himas oli, ne oli vaa vieraita. Loppuvaihees lapset ei ollu lapsii niille enää.

Veijo muistaa lastenkotiajasta ikävänä kokemuksena, että äiti kävi siellä pari kertaa humalassa. Äiti toi roskiksesta löytämänsä rikkiäiset nallen ja auton hänelle syntymäpäivälahjaksi. Kaiken lisäksi äiti muisti Veijon syntymäpäivän ajankohdan täysin väärin. Veijo sanoo nähneensä äidin tällöin viimeisen kerran.

Veijo oli lastenkodissa noin vuoden viisivuotiaasta alkaen. Hän sanoo muistavansa joitain hoitajia lastenkodista. Veijo käyttää useasti jäynä sanaa ja virnistelee näille matkan varrella tekemilleen pienille kepposille:

Ja sit siel oli se tavarahissi ja mä piilouduin sinne ain välillä. Tein jäynää sielläki. Kerran mä pääsin alas ku joku paino hissii.. ja korvist ylös... se oli aika veikeetä.

Veijon ollessa lastenkodissa hänen siskonsa ja veljensä olivat jo täysi-ikäisiä. Kerrottuaan muutaman muistikuvan lastenkodista Veijo alkaa kertoa iloiseen tapaansa:

Sisko ja veli yritti adoptoida minut, ettei tarvis olla missää lastenkodis Se oli sellanen asia, et sen mä muistan ain ilosena asiana. Ties, et välitetään.

Sisarusten adoptioiveet eivät kuitenkaan onnistuneet, eli he eivät saaneet lupaa adoptoida Veijoa.

3.2 Aika perhecodissa

Lastenkodista Veijo muutti kuusivuotiaana perhekotiin pienelle paikkakunnalle. Paikkaa voi pitää maaseutuna, sillä etäisyydet kouluun olivat melko pitkiä. Veijo kulki polkupyörällä koulumatkat ja teki jo kahdeksanvuotiaana erilaisia maatalon töitä. Jos Veijo rikkoi sovittuja sääntöjä, hän sai kuulla, että sijaisperhe olisi ha-

lunnut ottaa sijoitukseen tytön. Sijoitusta kesti kuudesta ikävuodesta neljään-toista.

Mut kun sen totuuden oivals, ni nehän oli sielt [kaupunki] lastensuojelust lähteny hakeen tyttöä. Ja sit ne ilmotti [vuosiluku], ku ne sai sen oman tytön, et nyt on kahdeksan vuotta tullu täyteen. Se oli perseest koko asia.

Se oli. Ei niin kovin mukava kokemus. Mä tajusin itekki sen aika myöhään. Se oli työleiri. Mul koulu kärsi siin kovast. Kaikki mitä mä tein oli työtä. Talvisin tehti mettätöitä ja kesäsin maatöitä. Ja se oli perunapellolla mitä pysty vähänkää kantaa. Kaheksan vuotiaana-han mä sain oman traktorin, mä tein sillä sit töit. Olihan se kivaa loppupeleis.

Sisarukset toimivat sijaisperheen aikana lomapaikkana. Veijo sai käydä tapaa-massa heitä kerran tai kaksi vuodessa. Hänelle sanottiin, että etäisyyksien ja kalliin matkan vuoksi rahaa ei ole enempään. Veijo sanoo kuulleen myö-hemmin, että kotikaupungin sosiaalitoimi olisi maksanut useammankin matkan. Sijaisperheessä vallitsi kova kuri ja siellä kunnioitettiin työntekoa ja uskonnolli-sia arvoja.

Yhen kesäloman aikana. Mä vähän vittuillessani. Mä tiesin, et ne oli uskovaisii. Ni ne sano mulle, et nii kauan, ku sä asut meillä, ni sä teet niinku me halutaan. Ainoo poikkeus on se jos sä luet Raamat-tua. Mä saatoin yhtenä kesänä istua yläkerras tuolis koko päivän ja olla lukevinaa. Pöytälaatikkoo saaton pitää auki ja laitoin muun le-hen sinne.

Sijaisvanhemmista Veijo ei puhu kovin paljon. Muistellessaan aikaa sijaisper-heessä hän nimeää kuitenkin yhden henkilön:

Ai niin.. Elli-mummo asu samas talos toises pääs, sen luoksehan mä lähin aina karkuun. Mä kävin ain kyläilemäs.. sain siel lettui. Luulis, et 1900-luvun alus syntyny rouva olis vanhoillinen. Elli mummohan piti ain mun puolta. Se oli ilonen, pirtsakka mummo. Lasketteli potkukelkal ja huuteli et: ”Jahvat tulloo!”

Sijaisperheessä asuessaan Veijo on suorittanut peruskoulun normaaliluokassa kuudenteen luokkaan asti. Luokalla oli kaksi isompaa, luokalle jäänyttä poikaa, jotka kiusasivat muita, myös Veijoa.

Minuu on ain kiusattu koulus, ne oli sellasii rasavillei. Mä rupesin polttaa tupakkaa niitte jätkien kans... siit astihan mä oon polttanu

Seitsemännellä luokalla Veijo alkoi olla opettajien mielestä rauhaton ja hänet siirrettiin tarkkailuluokalle pienempään ryhmään opiskelemaan. Veijon mielestä yksi syy siihen, että häntä pidettiin rauhattomana, oli se kun hän rupesi puolustamaan itseään fyysisesti kun häntä kiusattiin. Toinen syy oli, että hän yritti omien sanojensa mukaan hakea huomiota ja rikkoi koulun sääntöjä päästäkseen muiden seuraan. Veijo poltti tupakkaa ja saattoi hakea kaupasta alkoholitonta olutta kesken koulupäivän.

3.3 Nuoruus

Perhekodin sijoituksen päätyttyä Veijo sijoitettiin syntymäkaupunkiinsa nuorisokotiin. Veijon äiti kuoli samana vuonna. Veijo oli silloin neljätoistavuotias. Veijo muistaa hautajaiset ja hämmennyksen siitä, ettei häntä itkettänyt hautajaistilaisuudessa.

Nuorisokodin kokemuksistaan Veijo kertoo huonoon seuraan joutumisen, muutaman mukavan asiakkaan, muutaman ohjaajan ja keittäjän. Veijon muistikuvat asuinpaikoista ennen sijoitusta ovat vähäiset. Häneltä on tiedusteltu halukkuutta käydä katsomassa näitä osoitteita omaohjaajan kanssa. Ja he ovatkin kiertäneet useita asuinpaikkoja melko pian Veijon tultua sijoitetuksi nuorisokotiin.

Mä olin neljätoist ku tuln nuorisokotiin ja siel oli sit [kolmen henkilön etunimet] ja vähän pahoille teille siin eksy. Ei ollu sit kaikki parasta seuraa.

Mukava henkilökunta.. melkee kaikki.. ja reissut oli mukavii. Hyväläinen! (omaohjaaja): ja edelleen ollaa yhteyksis.

Veijo kävi peruskoulun kahdeksannen ja yhdeksannen luokan nuorisokodissa asuessaan. Kaksi viimeistä luokkaa Veijo kävi esy-opetuksessa (aiemmin tarkkailuluokkaopetus). Peruskoulun loppuvaihe sujui opiskelun kannalta melko hy-

vin. Opettajana oli taitavana erityisopettajana pidetty Ella-Marja. Veijo nimittääkin koulua Ella-Marjan kouluksi.

Se oli vähän erilainen koulu. Siel ei heti odotettu. Tavallises koulus oli liian kiree tahti, eli jos ihminen jol on keskittymishäiriöitä, ni ei se pärjää, annettiin anteeks. Jos ei ollu ihan tarkkaavaisimmillaan, ni Ella-Marja jakso ottaa ne asiat uudestaan esille.

Veijo pohtii olisiko ollut parempi mennä lukioon ammattikoulun sijaan. Hän on kuitenkin tehnyt päätöksensä aikanaan sillä perusteella, että kun saa ammattikoulun todistuksen, olisi heti mahdollisuus päästä töihin. Näihin aikoihin Veijo sai ensimmäisen palkkansa. Hän päätti maksaa siitä äidin hautakiveen tekstin, joka siihen asti oli jäänyt puuttumaan olosuhteiden pakosta.

Äiti on kuitenkin aina äiti.

Ammattikoulusta Veijon mieleen on jäänyt opettajan ymmärtävä suhtautuminen, vaikka poissaoloja oli kertynyt runsaasti.

Se oli automekaanikon perustutkinto ilman teoriaa. Sen takiahan mä siihen innostuin, työssä oppimista. Nii, mä olin sairaalas ja mul oli aika paljo poissaolotuntei ja se kuitenkin päästi mut läpi.

Veijo muistelee ammattikoulussa oloaan lähinnä ajanjaksona, jolloin hän tuli eri tavoin hyväksikäytetyksi. Samoihin aikoihin hän alkoi tehdä myös yhä vakavampia rikoksia. Veijo toteaaakin haastattelun yhteydessä, että teki tosi pahaa tehdä aseellisia ryöstöjä R-kioskeihin, koska syytön myyjä joutui pelkäämään hänen vuokseen. Rikoksia tekevässä kaveriporukassa oli kuitenkin yksi kaveri joka oli erilainen kuin muut ja häntä Veijo muistelee hyvällä.

Ketonen! Se tajus lähtee ajois pois. Se oli semmonen, et se sano et lähe menee ja hanki elämä! Seki istu sen kaks vuotta.

Veijo pohtii kouluaikaansa melko analyttisesti. Hän on sitä mieltä, että ammattikoulussa ja sen aikana hän tapasi henkilöitä, joiden seurassa päätyi koko ajan suurempiin vaikeuksiin. Veijolla ei ollut kavereita sinä 8 vuoden aikana, jonka

hän asui sijaisperheessä. Sijaisperheestä pois muuttamisen jälkeen kaikenlaisia kavereita riitti runsaastikin.

Veijo kertoo, että hän oli kiinnostunut käytännön työhön perustuvasta ammattikouluopiskelusta ja kouluun tuli nuoria, joilla jo siihen mennessä oli ollut melko vauhdikasta elämää takanaan. Maalta muuttanut Veijo ymmärsi, että häntä käytetään hyväksi, mutta antoi tapahtua niin, koska silloin hänellä oli kavereita. Veijolla oli luottotiedot kunnossa ja täytettyään kahdeksantoista vuotta Veijo otti tilin kauppaketjuun. Luotolla ostettiin kaikenlaista kavereille ja osa muutettiin rahaksi. Toiminta muuttui koko ajan rikollisemmaksi.

Loppujen lopuks mä olinki saatana autovarasliikas ja niil oli taas vähän isompi kaveripiiri. Auto ku varastettii ni minut istutettiin puikoihin ja muut tuli muulla autol peräs...Sormen jäljet ja tekotavat. Kaikist pahint oli silloin, ku jäätii kiinni ja mä olin 40 päivää poliisivankilas. Mä sain 1,5 vuotta siit ehdollist ja se oli alkupamaus kaikelle. Siin oli sit paljon muuta, murtoja ja kioskirystäjä. Ja niit oli sit useit kymmenii, niit autovarkauksii.

Rikosten tekeminen oli raskasta ja autoja oli helpompi varastaa amfetamiinin vaikutuksen alaisena. Näin monet päihteet tulivat mukaan Veijon elämään.

Olut, viina, piri, subutex. Mä hain päihteist helpotust. Se oli pakotie.

Kun Veijo jäi kiinni rikoksista, hän oli aluksi tutkintavankeudessa. Kun hän pääsi vapaaksi, kaverit ottivat häneen, tai sitten hän itse otti kavereihin yhteyttä ja sama meno jatkui taas, kunnes Veijo oli vankilassa yhteen menoon vajaat kaksi vuotta. Veijolle aika vankilassa oli niin vaikeaa, ettei hän kestänyt sitä. Veijolle tuli mielenterveysongelmia ja hänet sijoitettiin joksikin aikaa vankimielisairaalaan, jossa hän oli osan vankilassaoloajastaan voimakkaasti lääkittynä. Hän palasi vankimielisairaalaan vielä kärsimään tuomiota joksikin aikaa tavalliseen vankilaan.

3.4 Elämänmuutos

Kun tuomio oli suoritettu ja Veijo pääsi ehdonlaiseen, hän oli kyllästynyt rikolliseen elämään.

Mä menin [paikkakunta] vankilan sossun puheille. Mä sanoin, et mä en taho enää [iso kaupunki] takas. Se oli [vuosiluku] ku pääsin [palvelukoti pienellä paikkakunnalla]. Jos mä olisin jääny [kaupunki] ni mul olis kaks metrii multaa päällä.

Sosiaalityöntekijä lähti tukemaan Veijon pyyntöä päästä pois entisistä piireistä. Veijo pääsi 22-vuotiaana rauhalliseen paikkaan pienelle paikkakunnalle. Vankilassa ollessaan Veijolla oli ollut mielenterveysongelmia ja hänellä oli siksi mahdollisuus päästä kuntoutujille tarkoitettuun palvelukotiin. Veijo pystyi kieltäytymään uusista rikoksista, vaikka kaverit tulivat hakemaan häntä palvelukodista uuden rikossuunnitelman kanssa.

Nii se oli [paikkakunta]. Se oli positiivista, et ku päädyin tonne noin ni mä pystyin sanoo Jukal ja noille noin, et ei käy! Mul oli lääkitykset masennukseen ja ehdonalainen oli päättymässä ja tiesin, et pääsen eroon täst kierteestä.

Veijo pitää yhteyttä toiseen siskoonsa ja toiseen veljeensä. Veijon isä on jatkanut entistä elämäänsä ja Veijo ottaa häneen harvoin yhteyttä. Yleensä isänpäivän yhteydessä Veijo soittaa ja isä haukkuu usein hänet silloin.

Veijo tutustui pienellä paikkakunnalla nykyiseen tyttöystävään ja kihlautui hänen kanssaan. He muuttivat tapaamispaikkakunnalta pois vuonna 2005 toiselle pienelle paikkakunnalle, jossa ovat asuneet siitä asti ja viihtyvät hyvin.

Nykyisin Veijo ja tyttöystävänsä asuvat viihtyisässä kerrostaloasunnossa paikkakunnalla, jossa ovat asuneet jo vuosia. Veijolla on ammattitaitoa toimia ammattikoulussa oppimassaan työssä sekä työssä, johon oma harrastus, mielenkiinto, työskentely alalla ja sosiaaliset taidot ovat hänet pikkuhiljaa perehdyttäneet. Pienen paikkakunnan ongelmana on kuitenkin työttömyys ja yritysten epävakaa tilanne. Veijo on alkanut miettiä, että hänenkin on ehkä pakko hakea

töitä toiselta paikkakunnalta ja siirtyä asumaan arjeksi sinne tai matkustaa päivittäin pidempi matka työpaikalle ja kotiin. Toiveena Veijolla olisi varmempi työpaikka ja mahdollisesti joskus oma asunto.

Kun tuli [tyttöystävän nimi] kuvioihin mukaan, ni elämä alko hymyileen ja nykyään on tää nelijalkanen (koira) perheenjäsen. En ole kertaakaan haaveillu [suuri kaupunki] takas ja kun saa aina tehtyy jonku jutun, et kyl noit iloi löytyy.

4 TEOREETTISENA VIITEKEHYKSENÄ SYRJÄYTYMINEN JA SELVIYTYMINEN

Veijo asui kotona viisi ensimmäistä vuottaan. Missä määrin lapsuuden olosuhteet vaikuttavat elämäämme ja kehitykseen, on askarruttanut siitä asti länsimaista ihmistä, kun Freud esitti vuosisadan alussa psykoanalyttiset oppinsa. Kysymys sivuaa filosofian peruskysymystä. Onko ihminen olosuhteiden tulos vai onko hänellä vapaa tahto? Menneisyyden tositahtumia emme voi muuttaa. Tehtyä emme saa tekemättömäksi emmekä tapahtunutta tapahtumattomaksi. Voimme kuitenkin vaikuttaa siihen, miten menneisyytemme ymmärrämme ja mitä menneisyyden tapahtumat meille merkitsevät. Menneisyys on elävä tarina, joka muuttaa muotoaan sen mukaan, miten tarina kerrotaan, mitä selityksiä sille annetaan ja mitä seurauksia sillä uskotaan olevan. (Furman 1998, 121–122.)

Mitä on syrjäytyminen? Raunion (2006, 13) mukaan silloin, kun perustavaksi määreeksi nostetaan normaaliudesta sivuun joutuminen, on syytä tarkastella, miten normaalius ymmärretään yhteiskunnassa ja sosiaalityössä. Normaalisuus sisältää käsityksen, miten ihmisten tulisi käyttäytyä ja miten asioiden tulisi olla. Normaaleina pidetään tietyn hyvän elämänihanteen mukaisesti toimivia ja käytäytyviä. Myös sosiaalityön eettinen periaate viittaa normatiiviseen normaaliuuteen. Eettinen periaate velvoittaa sosiaalityöntekijää syrjäytymisen vastaiseen toimintaan, edistämällä asiakkaan yhteiskunnallista osallisuutta.

Veijo on ollut pienestä asti erilaisten yhteiskunnan häneen kohdistamien toimenpiteiden kohde. Huostaanotto on auttanut hänet pois vaikeista olosuhteista, mutta, mutta on myös ollut osaltaan estämässä syrjäytymistä. Raunion (2006, 13–14) mukaan normatiivisessa ajattelussa syrjäytymiseksi ajatellaan yhteiskunnassa hyvän elämän ihanteena olevasta osallisuudesta tai integroitumisesta poikkeamista. Kukaan ei saa olla syrjäytynyt, vaan kaikkien tulee olla osallisia yhteiskunnan normaaleista elinoloista, elämäntavasta ja elämänhallinnasta. Syrjäytyminen ei voi tällöin olla oma valinta eli ei voida puhua vapaaehtoisesta syrjäytymisestä. Normatiivinen näkemys velvoittaa kaikkia mahdollisuuksiensa

mukaan normaaliin yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Normatiivinen näkemys perustelee myös syrjäytyneitä normaalisuuteen integroivat toimenpiteet. Normatiivinen normaalisuus on altis kriittisille kommenteille. Pitäisikö kaikkien pyrkiä normaalisuuteen? Kuka sisällön määrittelee? Onko normaaliuden ulkopuolella elävien elämä huonompaa ja vajavaisempaa? Yhteiskuntaan integroimisen ongelmaksi muodostuu yksilöllisten erojen ja moninaisuuden sivuuttaminen.

Psykologiassa on perinteisesti uskottu psykoanalyttiseen kehityspsykologiaan, jossa lapsen kehitys etenee portaittain tiettyjen vaiheiden kautta kohti aikuisuutta. Näiden vaiheiden läpikäymisen oikeassa järjestyksessä on uskottu olevan edellytys terveen persoonallisuuden kehittymiselle. Psykoanalyttisen teorian mukaan mielenterveyden häiriöt johtuvat siitä, että yksilön persoonallisuuden kehitys on häiriintynyt jossain vaiheessa. Tämä kohtalokas psykologinen malli on kuitenkin viime vuosina kohdannut voimakasta kritiikkiä. Sitä on arvosteltu sekä psykoanalyysin sisällä, että sen ulkopuolellakin. Ei haluta enää uskoa yksioikisiin teorioihin, jotka kuvaavat lapsen hauraaksi, herkästi psyykkisessä kehityksessä vaurioituvaksi olennoiksi, jos äiti rakastaa lasta liikaa tai liian vähän. (Furman 1997, 69.)

Syrjäytymistä tarkastellaan tavallisesti monenlaisten riskitekijöiden kasaantumisena niin, että ihmiset ovat joko syrjäytyneitä tai normaalisti yhteiskuntaan osallistuvia. Kun tarkastellaan syrjäytymiseen liittyvää huono-osaisuutta profiilina, päädytään toisenlaiseen, mutta myös yhteiskuntapoliittiseen näkemykseen riskitekijöistä. On syytä kiinnittää huomiota syrjäytymistä aiheuttavien ongelmien ja riskitekijöiden lisäksi myös resursseihin voimavaroihin ja vahvuuksiin. Syrjäytymistä pitäisi tarkastella ongelmat ja resurssit huomioon ottavasti profiilina, ei yksinkertaisesti yhden vaihtoehdon asetelmana. (Raunio 2006, 138.)

Veijon kotona on asunut äidin ja isän lisäksi sisaruksia, jotka olivat lähes täysi-ikäisiä. Furmanin (1997, 69–70) mukaan on alettu ymmärtää, että lapsi kehittyy osana ekologista ympäristöä, ihmisten verkostossa, johon kuuluu muitakin ihmisiä, kuin äiti. Näyttää ilmeiseltä, että kehityksen vaiheita kuvaavat teoriat eivät vastaa todellisuutta, koska lapsen kehitys ei noudata valmista kaavaa. Lapset oppivat asioita eri järjestyksessä ja kehitysvaiheen siirtyminen ajallisesti ei ole

kohtalokasta. Lapsi voi hankkia myöhemmin kokemuksia, joita vaille on mahdollisesti jäänyt. Ihminen ei ole kone, vaan on joustava, alati kehittyvä, joka voi saavuttaa tavoitteita ja oppia uutta niin pitkään, kuin aivot toimivat.

Psykologiassa on muodostunut käsite suojaavat tekijät, kun tutkijat ovat olleet kiinnostuneita siitä mikä on auttanut lasta selviytymään vaikeasta lapsuudesta. Se, että lapselta jää puuttumaan jokin kokemus suhteessa vanhempiinsa ei ole kehityksen kannalta niin kohtalokasta, sillä lapsella on mahdollisuus kokea vastaavaa suhteessa muihin ihmisiin. Myöskään omanikäisten ihmisten merkitystä ei pidä tässä suhteessa vähätellä. Yksittäistä selitystä ei ole, mutta ollaan melko yksimielisiä, että yksi suojaavista tekijöistä on hyvä suhde johonkin tärkeäksi koettuun ihmiseen. (Furman 1998, 23–25.) Veijolla on ollut koko iän kestänyt hyvä suhde kahteen sisarukseensa.

Lapsuuden kehityksessä ongelmilta suojaavina tekijöinä voidaan yksilötasolla pitää suotuisaa temperamenttia, korkeaa älykkyyttä, hyvää itsetuntoa, hyvää mielenterveyttä ja turvallista kiintymistä. (Sinkkonen 2007, 8.) Veijo on käynyt seitsemän ensimmäistä vuotta koulua asuessaan sijaisperheessä pienellä paikkakunnalla. Perheessä on vallinnut kova kuri ja Veijo on ollut alkuun ahkera ja kuuliainen oppilas. Sinkkosen (2007, 8) mukaan koulussa positiivista kasvua tukevat mukautuminen koulunkäyntiin, hyvä suhde opettajaan ja ylpeys omista saavutuksista. Näiden lisäksi sosiaalisia nuorta tukevia ympäristötekijöitä ovat laadukas koulu, kiinteä perhe, kiinnostuneet aikuiset ja naapuruston tarjoamat resurssit. Myös nuoren havaitsemat hyväksytyt käyttäytymismallit ja ympäristön puuttuminen poikkeavaan käyttäytymiseen tukevat positiivista kasvua. (Sinkkonen 2007, 8.)

Tarkasteltaessa seikkoja, jotka voivat auttaa ihmisiä selviytymään, huomataan suojaavia tekijöitä olevan olemassa paljon. Esimerkiksi monia lapsia auttaa selviytymään, kun he huomaavat menestyvänsä koulussa tai olevansa hyviä jossain harrastuksessa. Selviytymisen käsitteeseen liittyy myös englanninkielinen sana resilience, joka tarkoittaa joustavaa ja taipuisaa kyvykkyyttä toimia stressaavissa tai muuten koettelevissa korkean riskin oloissa sekä kykyä toipua jopa henkeä uhkaavista tapahtumista. Tällaisen toiminta- ja selviytymiskyvyn tai

neuvokkuuden on ajateltu kumpuavan yksilöllisistä, perhelähtöisistä, yhteisöllisistä tai kulttuurisista tekijöistä, joilla on voimaa tuottaa suojaavia ja korjaavia prosesseja. On kyse tarjolla olevista mahdollisuuksista ja neuvokkuutta lisäävien taitojen harjaantumisesta. Molempien lisääntymisessä tarvitaan kannattelevia suhteita. (Bardy 2009, 266–267.)

Voidaan ajatella, että ihmisen kehittymiselle löytyy kolme motivaation lähdettä. Ensimmäinen on uteliaisuus, joka on kehityksen kannalta oleellinen voimavara, sillä tiedonhalu ja uuden löytämisen tarve on kasvun edellytys. Toiseksi pyrkimys hallita itsessä ja itselle tapahtuvia asioita ohjaa voimakkaasti koko lapsen kehitystä. Kolmanneksi keskeinen kehittymisen lähde on tunne omasta pystyvyydestä. Onnistumisen kokemukset ja tunne pystyvyydestä antavat lapselle voimaa myöhemmässä elämänsä vaiheessa selviämiseen läpi elämän. (Tamminen 1997, 89.)

Syrjäytymisen riskeistä puhuttaessa on riskinä lasten ja nuorten kielteinen leimaaminen. Kuitenkin puhuminen voi olla tehokas keino kiinnittää päättäjien huomiota lasten ja nuorten ongelmalliseen tilanteeseen sekä syrjäytymisvaaraan liittyviin riskitekijöihin. (Raunio 2006, 110.) Syrjäytymiskäsitteen käyttämistä lapsi- ja lapsuudentutkimuksessa voidaan perustella ilmiön prosessiluonteen näkökulmasta. Lapsuus on selkeästi yksi mahdollinen syrjäytymisprosessiin liittyvä riskikausi. (Forssen, Laine & Tähtinen 2002, 83.) Toisaalta Lepistön (2011,105) mukaan mitä enemmän nuorilla on onnistumisen kokemuksia kuormittavista tilanteista selviämisestä, sitä paremmaksi he kokevat terveytensä ja hyvinvointinsa myös myöhemmässä elämänsä vaiheessa.

5 SYRJÄYTYMISEN RISKIT

5.1 Varhaislapsuus

5.1.1 Alkoholi ja kaltoinkohtelu

Alkoholismi on koko perheen sairaus ja vaikuttaa alkoholistin lisäksi kaikkiin muihinkin perheen jäseniin. Pieni lapsi ei voi päättää lähteä vanhempi – lapsisuhteesta. Hän on tilanteen ja tunteen tasolla avuton. Alkoholistin lapsi ei ole huoleton pienokainen. Monesti alkoholistinperheen lapset ovat laiminlyötyjä, koska kaikki huomio kiinnitetään alkoholistiin ja hänen ongelmiinsa. Alkoholistiensa lapsilla esiintyy yleensä enemmän tunne-elämän ongelmia, kuten masennusta, stressiä ja ahdistuneisuutta. Lapsilta puuttuu myös roolimalli ja he ovat monesti menettäneet omanarvon tunteensa. (Rossi i.a.)

Laiminlyönnin katsotaan olevan tavallisin kaltoinkohtelun muoto. Lapsen laiminlyönnistä on kyse silloin, kun hänen perustarpeistaan ei huolehdita. Huolehtimattomuuden syyllä tai sillä, kuka laiminlyöjä on, ei ole merkitystä. Laiminlyönnin yhteydessä viranomaiset eivät aina tiedä, milloin ja millä tavalla siihen puuttua. Usein käykin niin, että puututaan vasta sitten, kun lapsen psykososiaaliset oireet sitä vaativat. Laiminlyönti on ilmiö, jonka tyyppi, vakavuus ja kesto vaihtelevat ja joka vaatii aina moniammatillista yhteistyötä. (Söderholm 2004, 57–59.)

Laiminlyönnin seuraukset voivat olla somaattisia ja psykiatrisia sairauksia sekä erilaisia oireita ja häiriöitä. Lapsi on yleensä hyvin riippuvainen aikuisten kyvyistä tunnistaa hänen ongelmansa, oireensa ja tarpeensa. Viranomaisten on tehtävä nykyistä enemmän pitkäjännitteistä ja johdonmukaista yhteistyötä, ettei laiminlyönti jatkuisi institutionaalisella tasolla, kuten lääkärin vastaanotolla. Viranomaisten on puututtava aktiivisemmin ja jo pieneenkin epäilyyn lapsen kohdistuvasta laiminlyönnistä. (Söderholm 2004, 58.)

Kehitysvaihe vaikuttaa lapsen kokemukseen kaltoinkohtelusta ja siihen, mitä vaikutuksia siitä hänelle on. Rakkaus ja viha ovat keskeisiä kehityksellisiä voimavaroja 4–36 kuukauden iässä. Kaltoinkohtelu voi aiheuttaa, että lapsen tuntema aggressio ei sitoudu kasvuun, vaan muuttuu hallitsemattomaksi tuhoavuudeksi itseä tai toisia kohtaan. Kaltoinkohtelu vaikuttaa negatiivisesti lapsen kognitiiviseen, sosiaaliseen, psykologiseen ja moraaliseen kehitykseen. Lapsi voi olla jatkuvasti masentunut tai sulkeutunut sekä karttaa aikuisia. Kaltoinkohtelusta johtuvan turvattomuuden ilmenemismuotoihin vaikuttavat huoltajan käyttäytyminen, lapsen voimavarat, persoonallisuus ja ikä. (Paavilainen 1998, 27, 39.) Huonosta kohtelusta aiheutuvat vaikeudet voivat ilmetä koulunkäytön ongelmoina, karkaamisina, rikollisuutena, emotionaalisina ongelmina, fyysisinä oireina ja itsetuhoisena käyttäytymisenä. Kouluikäisten keskittymisvaikeudet ovat hyvin yleisiä (Paavilainen 1998, 85, 105.)

On mahdotonta esittää tarkkoja lukuja siitä, kuinka moni lapsi altistuu vuosittain fyysiselle tai henkiselle väkivallalle kotonaan. Voidaan kuitenkin esittää arvioita, että alle 18-vuotiaista jopa 17 prosenttia näkee tai kokee kotonaan väkivaltaa. Sijoitettujen lasten määrän kasvusta kahdenkymmenen vuoden ajalta voidaan päätellä, että huonosti voivien lasten määrä on lisääntynyt. (Nyqvist 2007, 13.)

Veijoa käytettiin alle viisivuotiaana useita kertoja terveydenhoitopalvelujen piirissä paikkauttamassa erilaisia pahoinpitelyn jälkiä. Perheväkivallan havaitsemisessa on usein ongelmia ja havainnointitilanteissa tunnetaan epävarmuutta siitä, mitä pitäisi tehdä tai sanoa. Kun kaltoinkohtelu tunnistetaan, tulisi olla myös taitoa ja keinoja hoitaa tilannetta. On mahdollista, että moniongelmaisessa perheessä huono kohtelu havaittaisiin helpommin, koska perheet käyttävät sosiaalipalveluita ja heidän elämäänsä seurataan. Terveydenhoitohenkilökunnasta esimerkiksi terveydenhoitajilla on tarvetta lisäkoulutukseen sekä resurssien lisäämiseen ja kehittämiseen lasten kaltoinkohtelun alueella. Yhteistyötä on kehitettävä lastensuojelun, perheneuvonnan ja terveydenhuollon välillä. (Paavilainen 1998, 34, 103, 105.)

Monesti aikuiset sulkevat silmänsä lähisuhdeväkivallalta, mutta voivat kuitenkin korostuneesti reagoida oireisiin, jotka nuorilla näkyvät sen seurauksena (Ny-

qvist 2007, 11). Söderholmin (2004, 10) mukaan Suomessa on joukko erialojen edustajia, jotka ovat systemaattisesti pätevyityneet tunnistamaan ja kohtaamaan kasvua ja kehitystä vaarantavissa olosuhteissa eläviä lapsia.

Fyysiseen väkivaltaan liittyy aina myös psyykinen pahoinpitely. Ruumiillinen kuritus aiheuttaa nöyryyksen tunnetta sekä turvallisuuden tunteen, omanarvontunteen ja itsearvostuksen vähenemistä. Tutkittaessa lasten kaltoinkohtelun syitä, on huomattu ongelman esiintyvän usein heikossa sosiaalisessa ja taloudellisessa asemassa olevissa perheissä. Lasten kaltoinkohtelua lisäävät työttömyys, tulojen pieneneminen, alkoholinkäyttö ja yksinhuoltajuus. Ne eivät kuitenkaan sinänsä aiheuta kaltoinkohtelua, vaan ovat altistavia riskitekijöitä, sillä ilmiötä esiintyy kaikenlaisissa perheissä. (Paavilainen 1998, 37–38.)

Veijon isä teki tilapäistöitä ja vanhempien elämään kuului koko ajan runsasta juomista. Pienehköissä asunnoissa oli usein koko seitsemänhenkinen perhe ja myös vieraita. Paavilaisen (1998, 103) mukaan riskitekijöitä voivat olla lisäksi monilapsisuus, vanhemman heikko koulutustaso, heikko perheen sisäinen pysyvyys, turvallisuuden tunteen puuttuminen, perheenjäsenten heikko yksilöityminen, heikko sosiaalinen verkosto sekä ongelmien kasaantuminen.

Nyqvistin (2007,14) mukaan lasten psyykkisen laiminlyönnin monet seuraukset eivät näy välttämättä ulospäin, mutta voivat olla hyvin traumatisoivia. Trauma voidaan määritellä kokemukseksi, joka ylittää minän sieto- ja käsittelykyvyn. Jos vauvat ja lapset jäävät ilman aikuisen suojaavaa läsnäoloa ja tukea, he joutuvat helposti traumatilaan. Etenkin toistuvat traumaattiset kokemukset voivat johtaa traumaperäiseen stressireaktioon.

Vauhdikkaaseen elämään kotona liittyi useita pakollisia muuttoja paikasta toiseen, joita oli useita hänen ollessa pieni. Mannerheimin Lastensuojeluliiton (i.a.) mukaan muuttaminen paikasta toiseen merkitsee niin aikuiselle, kuin lapsellekin erilaisia asioita. Jokainen lapsi reagoi muutokseen yksilöllisesti. Yleisesti voidaan sanoa, että mitä enemmän on muutoksia, sitä enemmän niihin tottuminen vie energiaa. Muuttamiseen voi liittyä iloa ja innostusta uudesta, mutta myös surua,

ikävä, pelkoa ja pettymystä. Koska pienten lasten elinympäristö on oma perhe, ajatellaan yleisesti, että muutto on pienille helpompaa.

5.1.2 Varhainen puuttuminen

Perheen sisäiseen väkivaltaan puuttumisessa korostuu arjessa lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelevien rooli. He näkevät ensimmäisinä mahdolliset väkivallan merkit ja ovat vastuussa asiaan puuttumisesta. Lisäksi terveydenhuollon ja sosiaalitoimen viranomaisilla on merkittävä rooli, koska he kohtaavat väkivallan seurauksia erilaisten vammojen ja oireiden muodossa. (Lepistö 2011, 104.) Veijo oli usein hoidettavana tultuaan vanhempiensa pahoinpitelmäksi. Viranomaisvastuulla on merkittävästä rooli varhaisessa puuttumisessa. Siitä huolimatta Veijo asui varhaislapsuutensa vaikeissa olosuhteissa.

Nykyisin varhainen puuttuminen on sosiaalityön käytäntöjä ohjeistavan Sosiaalityön käsikirjan mukaan osa sosiaalityön ammattikäytäntöä. Varhainen puuttuminen on kirjattu uutena toimenpiteenä myös 2008 voimaan tulleeseen lastensuojelulakiin. (Satka 2010, 184.) Lastensuojelun on pyrittävä estämään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin (Lastensuojelulaki 2007/417, 4 §).

Veijon lapsuuden aikana ovat olleet voimassa sekä vuoden 1936, että vuoden 1983 lastensuojelua koskevat lait. Lastensuojelulain 17.1.1936/52, 8 § sanoo, että: ”sosiaalilautakunnan tulee ryhtyä tässä luvussa mainittuihin toimenpiteisiin jos lapsi tai nuori henkilö on yhteiskunnan huollon tarpeessa sen takia c), etteivät vanhemmat sairauden, ymmärtämättömyyden, päihteiden väärinkäytön tahi muiden sellaisten syiden tai olosuhteiden takia anna hänelle tarpeellista hoitoa ja kasvatusta eikä siitä ole muutenkaan huolta pidetty tai d), että häntä kodissa pahoinpidellään tai häntä siellä uhkaa muu vaara hengen, terveyden tai siveyden puolesta.”

Vuoden 1936 lastensuojelulaki mahdollistaa kuitenkin myös edellä kohtien c) ja d) vaihtoehdoissa, 12 §:n perusteella, että silloinen huoltolautakunta ottaa lap-

sen huostaan pakolla. Laissa on kuitenkin myös muun muassa varoituksen antamisen mahdollisuus, suojeluvalvojan nimittämisen mahdollisuus ja vanhempien vapaaehtoisella kirjallisella suostumuksella tehtävä tilapäinen huostaan ottaminen.

Lastensuojelulaki 5.8.1983/636 1 §:n mukaan lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun. Saman lain 16 §:n mukaan sosiaalilautakunnan on otettava lapsi huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kodin olosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä (Lastensuojelulaki 1983). Sekä vuoden 1936 että 1983 lastensuojelulait olivat voimassa Veijon ollessa alle viisivuotias. Molemmat olisivat mahdollistaneet varhaisemman puuttumisen tilanteeseen. Viranomaisvastuun merkitys tulee Veijon kohdalla hyvin esiin.

Vuoden 2007 Lastensuojelulaki korvaa vuoden 1983 lain (Lastensuojelulaki 2007). Uudessa laissa on lapsen kannalta tapahtunut edistystä. Lastensuojelulaki 2007/417, 25 §:n mukaan koko lähiyhteisöä koskee velvollisuus huolehtia lasten hyvinvoinnista. Tämän korostamiseksi laissa on määritetty ilmoitusvelvollisuus lapsesta, joka voi huonosti.

Veijo otettiin huostaan ja sijoitettiin lastenkotiin hänen ollessaan viisivuotias. kuusivuotiaana hänet sijoitettiin sijaisperheeseen ja neljätoistavuotiaana lastenkotiin. Bardyn (2009, 267) mukaan lapsia kodin ulkopuolella sijoitettaessa tulee kiinnittää huomiota siirtymien suureen kuormittavuuteen. Siirtymät voivat myös pahimmillaan johtaa siihen, että lapsi tai nuori ei jää kenenkään lapseksi. Siirtymät vaativat huolellista lapsen asiaan paneutumista ja sitä tulisi kannatella vahva näkemys ja tieto siirtymien merkityksestä.

Jokainen uusi sijoitus on koetteleva tapahtuma lapsen kannalta. Se on koetteleva, vaikka tilanne kotona olisi ollut jo pitkään huono tai jopa suorastaan uhkaava. Tilanne on vaikea, vaikka uusi sijoitus toisi paljon hyviäkin asioita lapsen elämään. Uusi tilanne voi syntyä nopeastikin ja sijoitukseen valmistautuminen saattaa jäädä vähäiseksi. Tällöin vaarana on lisätraumatisoituminen. Sijoitetta-

essa lasta perheeseen tai laitokseen on jatkon kannalta suuri merkitys sillä, millaisessa tilanteessa sijoitus tehdään. Merkittävää on onko sijoitus kiireellinen vai jo pitkään suunniteltu, jolloin tilannetta on voitu jo ennakoida. Sijoituspäätös on aina myös ikäsensitiivinen eli vauvan ja murrosikäisen sijoituksessa on huomioitava erityyppisiä asioita. (Känkänen 2009, 236.) Sijaishuoltopaikasta lähdön valmistelu ja lähtöön valmentaminen on aloitettava riittävän aikaisin. Näin voidaan paremmin turvata myönteisen kehityksen jatkuminen. (Känkänen 2009, 238.)

5.1.3 Koulukiusaaminen

Veijon mukaan häntä on kiusattu aina koulussa. Kiusaamisilmiöön on kiinnitetty viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana paljon huomiota sekä Suomessa että ulkomailla. Aikaisempien tutkimusten perusteella tiedetään, että kiusaamiskokemus saattaa lisätä riskiä psyykkisiin, sosiaalisiin ja hyvinvointiin liittyviin ongelmiin myöhemmässä elämässä ja että kiusatun rooli voi kulkea mukana läpi koko elämän. (Lappalainen, Meriläinen, Puhakka & Sinkkonen 2011, 64.) Keskeistä kiusaamisen määrittelyssä on tahallisuus, systemaattisuus ja se, vaikuttaako kiusaaminen negatiivisesti kiusatun hyvinvointiin. Teot voivat ilmetä monenlaisina. Kiusaaminen on yleensä toistuvaa ja siihen liittyy yleensä vallan epäsuhde. Kiusattu kokee yleensä olevansa puolustuskyvytön. Kiusaamisen kokemus on aina henkilökohtainen. (Lappalainen ym. 2011, 65.)

Veijon tapa yrittää ratkaista kiusaaminen ylä-asteella oli omaksua muutaman pahimman kiusaajan huonoja käytöstapoja ja yrittää näin saada heiltä hyväksyntää. Veijon yritys antaa kiusaajille takaisin, ei toiminut, vaan kääntyi häntä vastaan. Veijoa itseään pidettiin tällöin kiusaajana. Alkoi ongelmallinen kierre. Holmbergin (2003, 30) mukaan on vaikea päästä pois negatiiviselta kehältä silloin, kun kaikki kohtaamistilanteet sekä kotona että koulussa vain vahvistavat kokemusta. Kehä syntyy, kun lapsi kokee olevansa huono, käyttäytyy huonosti kun voi huonosti, saa negatiivista palautetta ja se vahvistaa lapsen käsitystä itsestään huonona. Käsityksen vahvistuminen saa taas lapsen käyttäytymään entistä huonommin.

Epämiellyttävistä tilanteista selviämisen kannalta on merkitystä yksilön valmiuksilla toimia uusissa ja oudoissa tilanteissa, hänen kyvyllään kohdata stressaavia tilanteita sekä käsitellä niihin liittyvää ahdistuneisuutta. Ei hyödylliset tavat kohdata tilanne voivat sisältää esimerkiksi tunteiden purkauksia ja siten jopa pahentaa tilannetta. (Lappalainen ym. 2011, 73–74.)

Veijolla on peruskoulun ja ammattikoulun päättötodistus Veijo on kuitenkin todennut, että hänelle oli vaikeaa keskittyä opiskelemiseen isossa ryhmässä. Keltikangas-Järvisen (2006, 11.) mukaan jos oppilaalla on kykyä, lahjakkuutta ja halua oppia, niin mikä voisi estää häntä menestymästä koulussa? Vastaus on temperamentti. Synnynnäinen temperamentti muodostuu kohtalaisen pysyvistä taipumuksista, jotka eivät ole yhteydessä älykkyyteen, kykyihin tai toimintastrategioihin. Se kuitenkin vaikuttaa siihen, miten lapsi suhtautuu oppimiseen, millaiset oppimistyyliä ovat hänelle luontevia, mistä kouluaineista hän pitää, miten opettaja ja oppilastoverit suhtautuvat häneen ja miten opettaja lasta opettaa.

Ihmisen temperamentti vaikuttaa minäkuvaan ja sitä kautta sosiaalisiin suhteisiin. Se vaikuttaa mielialaan, taipumukseen lähestyä muita, yritykseen muovata muiden käytöstä, pyrkimykseen vaikuttaa ihmisten mielipiteisiin ja muiden ihmisten toiveisiin mukautumiseen. Temperamentti vaikuttaa siis siihen, millaisia reaktioita lapsi herättää ympäristössään ja millaisen palautteen hän saa. Palaute sekä vahvistaa olemassa olevia temperamenttitaipumuksia, että vaikuttaa niiden pohjalla tapahtuvaan persoonallisuuden kehittymiseen. Lapsen oma tapa reagoida määrää sen, miten häneen suhtaudutaan. Esimerkiksi vetäytyvästä lapsesta näkyy, ettei hän viihdy ja kun hän ei ota kontaktia, ei häntäkään pyydetä mukaan. Palautteesta johtuen on lähestyvä lapsi entistä valmiimpi solmimaan suhteita ja vetäytyvä entistä vetäytyvämpi. Lapsen saama palaute vaikuttaa hänen kehittyvään minäkuvaansa ja itsetuntoonsa. (Keltikangas-Järvinen 2006, 153–154.) Veijoa kiusattiin, mutta hän koki saaneensa kiusaajiltaan ainakin jonkinlaista hyvää palautetta, kun hän rikkoi koulun sääntöjä.

5.1.4 Sosiaaliset suhteet sijaisperheen aikana

Veijon asuminen sijaisperheessä päättyi yllättäen kesken sijoituksen. Veijo oli sitä mieltä, että se päättyi, koska sijaisperhe sai oman tyttären. Loukatun lapsen elämäntarina ankkuroituu monesti tunteiltaan kielteisiin tapahtumiin. Niihin liittyy esimerkiksi syyllisyyttä, kohtaamattomuutta, rakkaudettomuutta tai häpeää. Lapsi voi kutsua itseään esimerkiksi pahaksi, huonoksi tai tyhmäksi. Tällöin häpeän kokemukset ovat vallanneet lapsen minuuden. (Barkman 2009, 243.) Häpeää koskevat laajat tutkimukset osoittavat sen olevan yleinen ilmiö. Häpeä on lastensuojelussa vaikeasti kohdattava, kipeä ja yleinen tunne. Laiminlyöty tai hylätty kokee arvottoman häpeää. Korjaavat kokemukset voivat kuitenkin hälvittää tunnetta. (Bardy 2009, 267.)

Veijoa on kiusattu koulussa. Kouluiässä lapsi alkaa määritellä itseään sosiaalisten ominaisuuksiensa kautta. Tämä edellyttää vertailujen tekemistä muihin lapsiin ja tällöin tovereiden antama palaute alkaa tulla tärkeäksi. Kouluvuosien aikana minäkuva kehittyy ratkaisevasti. Lapsi muodostaa minäkuvaansa toveriryhmässä. Tovereiden merkitys on lapselle arvaamattoman suuri ja pahimmillaan se saattaa vääristää koko minäkuvan. Murrosikäiselle toveriryhmä on tärkein ympäristö, jossa hän arvioi itseään ja muodostaa minäkuvaa. Tärkein toveriryhmä löytyy yleensä koulusta. (Keltikangas-Järvinen 2006, 155–157.)

Koko sijaisperheen aika oli Veijolle yksinäistä. Veijon piti olla koulun jälkeen vapaa-ajat työnteossa eikä hänellä saanut olla kavereita. Uusitalon (2007, 23) mukaan pakollinen yksinäisyys hajottaa ja syövyttää eikä salli ihmiselle tilaa toteuttaa sosiaalisia tarpeita ja minuutta. Vanha toteamus ”ihmisen ei ole hyvä olla yksin” sisältää ajatuksen, jonka mukaan tulemme ihmisiksi suhteissa toisiin ihmisiin. Yksinäisyys sisäisenä kokemuksena saattaa olla tuskallinen olotila. Se on seurausta joko ystävien tai läheisten ihmissuhteiden puutteesta tai nuoren kyvyttömyydestä kokea läheisyyttä ja turvallisuutta toisten seurassa. Yksinäisyyden kokemusten tiedetään olevan yhteydessä masennukseen ja huonoon itsetuntoon. Murrosiän kynnyksellä nuori kokee entistä voimakkaammin läheisyyden tarvetta ikäisiinsä. (Uusitalo 2007, 26–27.) Kun Veijo palasi syntymäkaupunkiinsa 14-vuotiaana, kelpasi hänelle kaikenlaiset kaverit.

5.2 Nuoruus

5.2.1 Sosiaaliset suhteet sijaisperheen jälkeen

Veijon kertoman mukaan hänen kaveripiirinsä on ollut heti nuorisokotiin sijoittamisen jälkeen negatiivisessa mielessä melko vauhdikasta. Veijo itse sanoo: ”Ei ollut sitä kaikista parasta seuraa.” Seura muuttui koko ajan enemmän rikolliseksi. Yleensä viitataan positiivisiin vaikutuksiin, kun puhutaan vertaisryhmän tai toverien vaikutuksesta lapsuudessa. Monesti puhe kääntyy sen sijaan vertaisryhmän kielteisiin vaikutuksiin puhuttaessa nuoruusikäisistä. On kuitenkin syytä muistaa, että vertaisten vaikutukset voivat olla yhtä lailla myönteisiä kuin kielteisiäkin. Vertaissuhteiden vaikutuksista puhuttaessa voidaan tarkastella ystävyys-suhteita, kaveriporukoita, joissa nuori viettää aikaansa tai alakulttuureja. Alakulttuurit perustuvat enemmän sosiaaliseen maineeseen, kuin vuorovaikutukseen tai yhdessä vietettyyn aikaan. (Salmivalli 2005, 137–138.)

Nuoret, jotka viettävät aikaa keskenään myös muistuttavat toisiaan. Yksittäisen nuoren asenteet, koulumotivaatio ja sosiaalinen käyttäytyminen muistuttavat porukan tapoja, jossa hänellä on tapana viettää aikaansa. Täysin vapaasta valinnasta nuoren ystäviksi muodostuvista nuorista ei kuitenkaan ole kyse. Saata-villa olevien ystävien määrä riippuu siitä, kuka haluaa nuoren ystäväksi tai mi-hin porukkaan hänet ollaan valmiita ottamaan. Nämä ystävät eivät kuitenkaan ole välttämättä niitä, joiden seuran nuori mieluiten valitsisi. (Salmivalli 2005, 138–139.) Veijo päätyi seuraan, jossa tehtiin erilaisia rikoksia. Kävi jopa niin, että kaveripiiri muuttui koko ajan vakavampia rikoksia tekeviin.

On myös mahdollista, että nuoret hakeutuvat itsensä kaltaiseen seuraan. Tätä voidaan selittää sosiaalisen vertailun näkökulmasta. Vertaamalla itseään muihin yksilö voi hankkia tietoa siitä, millainen itse on. Kaveriporukoiden sisäiselle samankaltaisuudelle on toinen selitys yhdenmukaistumis- tai sosialisatiovaikutus (Salmivalli 2005, 139–140.) Veijo halusi kuulua porukkaan ja toimia samalla tavoin. Hän sai hyväksyntää, mutta lainvastaiset teot hän koki vääriksi.

5.2.2 Rikokset ja päihteet

Veijo on tehnyt runsaasti autovarkauksia ja murtoja nuoruudessaan. Hän on käyttänyt myös erilaisia päihteitä. Päihteiden käyttöä tapahtui usein rikosten tekemisen yhteydessä. Nuorten rikoskäyttäytyminen on luonteeltaan ryhmäkäyttäytymistä. Sosiaalisuus näkyy sekä käyttäytymisessä että sen motiiveissa. Kaveripiirin rikoskäyttäytymisellä on yhteys nuoren omaan rikoskäyttäytymiseen. Sosiaaliset motiivit, kuten pätemisen tarve ja ryhmän paine liittyvät myös rikosten tekemiseen. Rikokset voivat olla myös osa tietynlaista ajanvietekulttuuria. Aktiivisten osallistujien määrää tutkivan nuorisoriikollisuuskyselyn mukaan ilmenee, että huumeiden käyttö ja kokeilu on tehty lähes aina ryhmässä. Samoin omaisuusrikoksista murtautumiset rakennuksiin ja autovarkaudet tehtiin tyypillisesti myös ryhmässä. (Salmi 2009,25.)

Yleisin riippuvuus nuorten kohdalla syntyy yleensä päihteiden käytön tilanteisiin. Näihin yhdistetään usein kaverit ja hauskanpito. Päihteiden käyttö voi antaa myös rohkeutta tehdä jotain nuorten mielestä jännittävää. (Kylmänen 2005, 23.) Veijo käytti myös kovia huumeita samaan aikaan, kun teki rikoksia. Päihteiden käyttämisen Veijo on sanonut auttaneen estämään pelkoa rikosten teon yhteydessä. Hän on käyttänyt sitä myös helpottamaan masennusta, jonka huonon elämän viettäminen on hänelle aiheuttanut. Veijo ei kuitenkaan ole tullut riippuvaiseksi päihteistä, vaan on pystynyt lopettamaan niiden käytön vaihdettuaan kaveripiiriä ja asuinympäristöä. Kuusiston (2005, 35) mukaan ihmisiä, jotka selviytyvät omaehtoisesti, voidaan pitää strategeina. Päihdeongelma jää taka-alalle vaihtoehtoisten toimintojen mahdollistuessa ja toipuminen tapahtuu itseä kuunnellen.

6 SELVIITYMISTÄ TUKEVAT TEKIJÄT

6.1 Sosiaaliset suhteet

Veijon vanhemmat sisarukset ovat asuneet kotona suurimman osan Veijon lapsuutta. Yhteydenpito osaan sisaruksista on jatkunut melko säännöllisenä koko sijaishuollon ajan aina nykypäiviin asti. Vuorisen (1997, 192) mukaan sisarukset vaikuttavat lapsen minäkuvan kehitykseen monella tavalla. Onnistuneimmillaan sisarukset auttavat toisiaan luomaan yhteenkuuluvuuden tunnetta, joka tukee usealla tavalla kunkin minuutta. Paavilaisen (1998, 72) mukaan sisaruksille on ominaista heidän kokemansa läheisyys, turva toisistaan ja voimien yhdistäminen kaltoinkohtelevia vanhempia vastaan. Lapset kestävät toistensa avulla vanhempien negatiivista kohtelua ja voivat jakaa kokemuksiaan.

Veijolla on ollut sisarusten lisäksi lähes koko elämänsä ajan ainakin yksi hyvä ystävä. Uusitalon (2007, 28) mukaan nuoren on tärkeää saada tuntea olevansa hyväksytty ja rakastettu. Yhtä tärkeää on voida kokea olevansa kyvykäs tuottamaan iloa ja onnea omille ystäville. Nuoren hyvinvoinnille on merkityksellistä mahdollisuus vastavuoroiseen tunnetason sitoutuneisuuteen ja yhdessä kokemisen iloon. Eheän sosiaalisen verkoston olemassaoloa ei korosteta syyttä ajassamme, jolloin syrjäytymisen tiedetään uhkaavan yhä useampia nuoria. (emt. 153–154.)

Holmbergin (2003, 31) mukaan myös päihdeperheen lapsi voi selviytyä elämässään hyvin. Vaikeuksista huolimatta tai ehkä juuri siksi hänellä voi olla vahvuuksia, jotka lisäävät sinnikkyyttä ja auttavat selviytymään vaikeissa elämäntilanteissa. Tämä on kuitenkin yleensä vaatinut, että lapsi on voinut käsitellä kokemuksiaan, hänellä on ollut ainakin yksi läheinen ihmissuhde

Minäkuva on ihmisen omiin kokemuksiin perustuva käsitys itsestä. Se on tärkeä tekijä ihmisen toiminnassa. Minäkuva on kivijalka ratkaisuille ja säätelee valintoja. Ihminen tekee suuriakin valintoja sen mukaan kuin itse katsoo sopivaksi. Sopivuuden määrittelee se millainen hän katsoo olevansa, eli minäkuva. Ei ole

samantekevää onko minäkuva positiivinen vai negatiivinen. Positiivinen minäkuva edellyttää onnistumisen kokemuksia ja positiivista palautetta kaikissa minäkuvan kehitysvaiheissa. (Keltikangas-Järvinen 2006,154–155.) Veijo oli alkuun melko hyvä koulussa. Hän teki myös maatalan töitä jo kahdeksanvuotiaana traktorilla. Sijaisperheessä ainakin mummo on antanut hyvää palautetta.

6.2 Koulumenestys

Veijo on suorittanut peruskoulun ja ammattikoulutasoisen tutkinnon. Hänen todistuksensa ovat keskitasoa. Raunion (2006, 109) mukaan olisi syytä tutkia syrjäytymisriskin yhteys esimerkiksi koulumenestykseen, jonka on todettu ennustavan hyvin mahdollista syrjäytymistä aikuisena. Valtaosa syrjäytyneistä nuorista on selvinnyt koulussa huonosti tai jättänyt sen kokonaan kesken. Usein taustalla on huono itsetunto, heikot akateemiset taidot ja monet sosiaaliset ongelmat.

Veijo asui sijaisperheessä kuudesta neljääntoista ikävuoteen. Veijon sijaisperheessä oli hänen kertomansa mukaan hyvin perinteiset arvot. Elämäntapa ja arvot olivat hyvin erilaisia, kuin oli ollut kotona. Koulu on Veijon mielestä tärkeä ollut suorittaa tunnollisesti, vaikkei hän olekaan aina siihen pystynyt. Sinkkosen (2007, 1) mukaan kouluun sitoutumattomuutta tai sopeutumattomuutta on selitetty usein opiskelijan kulttuuritaustalla. Silloin, kun nuori ei näe koulutuksella olevan arvoa, hän ei arvioi itseään suhteessa koulun käyttämiin akateemisiin mittareihin, vaan kulttuuritaustansa arvoihin. Perusehtona nuoren koulussa pysymiseen ja siellä suoriutumiseen voidaan pitää, että nuoren oman kulttuurin piirissä uskotaan koulutodistuksiin. Lapsen kehitystä ohjaavat vuorovaikutus perheen ja sosiaalisen kontekstin kanssa sekä hänen siinä ympäristössä saamansa kokemukset. Tällöin perheellä, jossa lapsi kasvaa, on suuri merkitys.

Sen lisäksi, että on tutkittu temperamentin merkitystä minäkuvaan, on nykyään alettu pohtia temperamentin merkitystä myös koulunkäyntiin. Keltikangas-Järvinen (2006, 61) mukaan temperamentti vaikuttaa kouluikäisen lapsen kehitykseen ainakin kuudella tavalla. Se vaikuttaa tapaan, jolla lapsi oppii, miten

lapsi havaitsee ympäristön, minkälaisiin tilanteisiin lapsi haluaa sitoutua, miten hän manipuloi ympäristöä. Se vaikuttaa myös siihen, mitä reaktioita lapsi herättää muissa ihmisissä ja miten hän vertaa itseään muihin ihmisiin ja mikä vaikutus tällä on hänen minäkuvaansa. Näillä asioilla on merkitystä koko lapsen kehitykseen ja siten myös koulumenestykseen. Syrjäytymisen ja alisuoriutumisen syitä ei ole etsitty aikaisemmin lapsen yksilöllisten ominaisuuksien ja koulun yhteensopimattomuudesta. (Keltikangas-Järvinen 2006, 12, 61.) Veijo on kertonut, että hänelle on ollut merkitystä luokkakooalla ja opettajan mahdollisuudella antaa hänelle aikaa. Veijolle on ollut keskittyminen paljon helpompaa pienessä luokassa.

Jotkut temperamenttipiirteet tukevat koulunkäyntiä ja lisäävät koulumenestystä. Temperamenttipiirteitä ei voi määrittellä hyviksi tai huonoiksi, vaan tilanne määrää temperamenttipiirteiden merkityksen. Esimerkiksi hyvin sensitiivinen lapsi oppii nopeasti, kun saa istua omassa nurkassaan, mutta voi menettää täysin oppimiskykynsä, kun joutuu työskentelemään 40 oppilaan aiheuttamassa melussa. (Keltikangas-Järvinen 2006, 36–38.) Samoin aikuiselle voi olla vaikeaa ymmärtää, millaisen stressin esimerkiksi koulun vaihtaminen voi aiheuttaa vetäytyvälle lapselle. Uusia asioita voi olla niin paljon, että energiaa ei jää enää opiskeluun. (Keltikangas-Järvinen 2006, 115.) Veijo kertoo, että oli hämmentävää vaihtaa pienestä kyläkoulusta yläasteelle isoon kouluun.

6.3 Korjaavat kokemukset

Korjaavat kokemukset edesauttavat eheytymistä ja uudelleenrakentumista. Käsitettä voidaan tarkastella pohtimalla ihmisen yleistä orientoitumista todellisuuteen. Ihminen orientoituu todellisuuteen aina kolmella tavalla: kognitiivisesti, emotionaalisesti ja moraalisesti. Kognitiivisessa orientaatioissaan ihminen ajattelee järkevasti. Hän punnitsee eri tietoja rationaalisesti. Emotionaalinen orientaatio lähtee siitä, miltä asiat tuntuvat. Onko tilanne turvallinen vai uhkaava, herättääkö tilanne ahdistavia vai miellyttäviä tunteita. Moraalinen orientaatio pohtii, onko asia tai tilanne oikein vai väärin tai hyvä vai paha.

Näitä kaikkia kolmea orientoitumistapaa tarvitaan. Parhaimmassa tapauksessa ne tukevat toisiaan ja läpäisevät toisensa. Näiden jäsenysten perusteella voidaan puhua kognitiivisesti, emotionaalisesti ja moraalisesti korjaavista kokemuksista. (Hyytinen 2009, 225.) Veijo on kertonut, että on käynyt omaohjaajan kanssa tutustumassa entisiin asuinpaikkoihinsa. Menetelmästä käytetään nimitystä menneisyysmatkailu. Sen lisäksi Veijo pitää merkittävänä, että nuorisokodista alkanut hyvä omaohjaaja suhde jatkuu nykyisin ystävyysuhteena.

6.4 Sosiaalityö

Veijo katsoo, että vankilan sosiaalityöntekijän häntä tukevilla toimenpiteillä vankilan jälkeen oli suuri merkitys selviämässä. Veijon toive päästä pois entisestä ympäristöstä toteutui ja mahdollisti uuden alun. Niirasen (2002, 67) mukaan tämän hetken suurimpia ongelmia yhteiskunnassa on syrjäytymisen ehkäiseminen. Se merkitsee sitä, että asiakkaan osallistumiselle tai osallistumaan opettamiselle annetaan tilaa. Osallistuminen voi lisätä elämänhallinnan taitoja, ehkäistä oman elämän päätöksenteosta syrjäytymistä ja jopa vahvistaa yleisemmin kokemusta täysivaltaisesta kansalaisuudesta. Ihmisen kokemukset ovat erilaisia riippuen siitä, minkälainen rooli hänelle asiakkuudessa tarjotaan: onko henkilö toimenpiteiden kohde, palvelun käyttäjä vai vaikuttamiseen oikeutettu asiakas.

Veijo oli motivoitunut ja hänellä oli ajatus, että muuttamalla rauhalliseen ympäristöön pienelle paikkakunnalle, hänellä olisi paremmat mahdollisuudet selviytyä. Veijo esitti toiveensa vankilan sosiaalityöntekijälle ja tuli kuulluksi. Niirasen (2002, 71.) mukaan osallistuminen voidaan ymmärtää tavoitteena ja keinona ja sillä on sekä itseisarvo, että välinearvo. Puhuttaessa asiakkaan osallistumisesta keinona, se voidaan liittää ainakin seuraaviin asioihin. Voidaan pyrkiä työn varsinaisten tavoitteiden saavuttamiseen, esimerkiksi asiakkaan ongelmien lievittämiseen tai elämänhallinnan ja itsenäisen selviytymisen edistämiseen. Voidaan myös pyrkiä saavuttamaan työn laatuun liittyviä tavoitteita, jolloin asiakkaan kuuleminen on osa hyvin tehtyä laadukasta työtä.

Palveluohjauksen tulee ensisijaisesti perustua asiakkaan ja ohjaajan todelliseen kohtaamiseen ja luottamuksellisen suhteen rakentamiseen. Pyrkimyksenä on asiakkaan mahdollisimman itsenäisen elämän tukeminen. Se tarkoittaa asiakkaan oman toimintakyvyn vahvistaminen niin, että hän siirtyy oman elämänsä keskeiseksi toimijaksi. Tilanne, jossa asiakas on ulkoisen tuen varassa, ei ole palveluohjauksen näkökulmasta kestävä. Toimintaa voitaisiin kutsua vahvistamiseksi, valtaistamiseksi tai voimaannuttamiseksi. (Suominen & Tuominen 2007, 13.) Veijon tie kulki palveluasumisen ja sitä myötä elintavan ja ympäristön vaihdoksen kautta kohti itsenäistä elämää. Luopuminen entisestä loi onnistumisen kokemuksia ja vahvisti häntä edelleen.

Heikoimmassa asemassa olevien kansalaisten mahdollisuudet ovat heikot myös vapauksien ja valintojen teossa. Marginalisoitumisen, vaikutusmahdollisuuksien vähenemisen ja kansalaisuuden kaventumisen poluille joutuminen on heikoimmassa asemassa oleville helppoa. Toisaalta pienetkin kuulluksi tulemisen ja osallistumisen kokemukset voivat johtaa elämönhallinnan mahdollisuuksiin ja vahvistaa kokemusta täysivaltaisuudesta. Jos organisaation rakenteet, työyhteisön toimintakulttuuri ja työtavat eivät tunnista tai anna sijaa asiakkaan osallistumiselle tai omatoimisuudelle, voi käydä niin, että sosiaalityö tuottaa tavoitteidensa vastaisia tuloksia. (Niiranen 2002, 63.) Vankilassa ollessaan Veijo ymmärsi, että ei ole hyvä palata enää entisiin piireihin ja pyysi sosiaalityöntekijää auttamaan tilanteessa. Sosiaalityöntekijä tuki toivetta ja tällä Veijo näkee olleen suuren merkityksen.

Palvelujen yksilöllisyys vaatimuksissa ei ole kysymys puhtaasti yksilöstä tai vuorovaikutuksellisesta suhteesta, vaan myös yhteiskunnallisista ja kulttuurisista vaikutussuhteista, joita ihminen sekä asiakkaana että työntekijänä kantaa mukanaan. Sosiaalityössä käytetty termi, tapauskohtainen analyysi tarkoittaa sitä, että asiakkaana olevan kokonaistilannetta jäsennetään suhteessa toimintaympäristöön ja yhteiskunnallisiin suhteisiin. Ei sitä, että asiakasta analysoitaisiin erillisenä yksilönä. (Pohjola & Laitinen 2010, 312.) Sosiaalityöntekijälle on tärkeää tunnistaa eri näkökulmista arjen kysymyksiä, havaita sävyjä ongelmassa, niiden tulkitsemisessa ja ratkaisumahdollisuuksissa. Sosiaalityöntekijän on osattava kysyä ja katsoa myös toisin. (Laitinen & Kemppainen 2010, 139.)

7 TUTKIMUSAINEISTON TARKASTELUA VEIJON ELÄMÄNSTRATEGIAN VALOSSA

7.1 Aineiston tarkastelua

Varhaista puuttumista ja ilmoitusvelvollisuutta korostava uusi lastensuojelulaki (2007/417) on tullut käytännön tarpeesta. Kuitenkin myös kaksi edellistä lakia olisivat mahdollistaneet Veijon kohdalla varhaisemman puuttumisen. Perheen sisäiset asiat ovat kuitenkin kahdeksankymmentäluvulla olleet ulkoisen puuttumisen kannalta ehkä vielä ”pyhempää”, kuin nykyään. Jos kaltoinkohtelun havaitseminen on vaikeaa, niin myös ammattilaisten asiaan puuttuminen vaatii rohkeutta tehdä päätöksiä ja kohdata usein aggressioitakin. Vastuu puuttumisesta on kuitenkin kaikilla.

Veijo ei muista paljoa äidistään ja haastattelussa lähes kaikki Veijon kertoma on siten Veijon siskon hänelle kertomaa. Veijo huostaanotettiin viisivuotiaana ja lomapaikkana sijaisperheestä toimi Veijon sisarukset. Äidin merkitys tulee kuitenkin esiin Veijon toteamuksesta, että ”äiti on kuitenkin aina äiti.”

Vaikka riskitekijöitä Veijon elämässä on ollut paljon, voidaan myös selviytymistä tukevia tekijöitä löytää useita. Veijon elämänkaaressa on suojaavia tekijöitä lähes koko matkalla. Vaikeasta varhaislapsuudesta huolimatta Veijo on selviytynyt myös omien arviointiensa perusteella suhteellisen hyvin, joskin nykyinen tilanne on useiden asioiden summa ja monesti asiat ovat olleet pienestä kiinni.

Peruskoulun päättötodistus ja ammattikoulusta suoriutuminen ovat antaneet Veijolle onnistumisen kokemuksia. Ammattikoulun käyminen on myös työllistänyt ja antaa ammattitaidon myötä luottamusta tulevaisuuteen. Veijo muistaa molemmat opettajat reiluina ja yksilöt huomioivina.

Viranomaisilla on suuri valta tehdessään tai jättäessään tekemättä asiakasta koskevia päätöksiä. Vankilan sosiaalityöntekijän lähteminen tukemaan Veijon toivetta päästä pois syntymäkaupungistaan, pelasti Veijon oman arvion mukaan

hänen henkensä. Veijo on tullut kuulluksi, sosiaalityöntekijä on ymmärtänyt tilanteessa mahdollisuuden ja tehnyt päätöksen lähteä tukemaan paikkakunnan vaihdosta. Se on mahdollistanut Veijolle irtautumisen haitallisista ympyröistä.

Haastattelusta on myös nähtävissä, että Veijolla on ollut lähes koko elämänsä ajan joku positiivinen ystävä tai läheinen joka on ollut jollain tavalla hänelle merkittävä. Vaikka Veijo on kohdannut paljon pahoja tekoja, tuottaa hän silti haastattelussa myös lähes jokaiseen elämänsä vaiheeseen jonkun henkilön, josta hänellä on positiivisia muistoja. Sosiaaliset suhteet ovat sekä tukeneet, että olleet riskejä hänen elämässään.

7.2 Selviytymistä tukevat asiat tiivistetysti

Veijon mielestä merkittäviä asioita hänen elämässään ovat olleet seuraavat asiat:

- vanhemmat sisarukset, joilta hän on saanut tukea
- huostaanotto, vaikka se on tapahtunut melko myöhään
- hyvä suhde omaohjaajaan
- peruskoulun ja ammattikoulun todistukset
- kannustavat opettajat
- Veijolla on lähes aina ollut yksi hyvä ystävyysuhde
- vankilan sosiaalityöntekijän tuki ympäristön vaihtamiseksi
- pitkäaikainen tyttöystävä

Itse mietin lisäksi, mikä merkitys voisi olla ikään kuin rivien välistä esiin tulleista seuraavista asioista:

- tiukat rajat ja perinteiset arvot sijaisperheessä, perinteinen perhemalli

- sijoitusten tarjoamat korjaavat kokemukset
- Veijon vahva kokemus oikeasta ja väärästä
- Veijon huumorintaju
- suhteellisen pitkät sijoitukset perhekotiin ja nuorisokotiin

8 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Narratiivisuus ymmärretään tutkimusotteeksi, jonka kiinnostuksen kohteena on kertomus tiedon välittäjänä ja tuottajana. Tällöin voidaan luotettavuutta tarkastella perinteisten tiedonkäsitykseen pohjautuvien luotettavuuskäsitteiden valossa. Millä tavalla tutkimustulos vastaa tosiasioiden tilaa todellisuudessa? Missä määrin satunnaiset tekijät ovat voineet vaikuttaa tutkimustulokseen? Kun narratiivisuus liitetään kuitenkin yleensä konstruktivistiseen ajattelutapaan, on vastaavuuden käsite luotettavuuden arvioinnissa ongelmallista, koska konstruktivistisessä ajattelutavassa todellisuus tuotetaan tarinoiden välityksellä. (Heikkinen 2007, 152.)

Narratiivissa pidetään merkittävänä sitä, minkä tarinan ihminen valitsee kerrottavakseen. Tarinan valinta ei ole kuitenkaan yksin kertojan. Tutkija ohjaa kertomusta toiveillaan, sillä, mitä hän haluaa kuulla ja esittämällä tarkentavia kysymyksiä. (Laitinen & Uusitalo 2008, 115.) Traumaattisten elämäntapahtumien tutkimuksen yhteydessä voidaan käyttää käsitettä traumanarratiivi (Laitinen & Uusitalo 2008, 111). Vuorovaikutustilanteen ei-kielellinen viestintä vaikuttaa traumanarratiivien valintaan. Mikään yksittäinen kertomus ei ole koskaan koko totuus, vaan ainoastaan säie tai katkelma todellisuudesta. (Laitinen & Uusitalo 2008, 115.)

Aloitin opinnäytetyön tekemisen 2010 helmikuussa ensimmäisellä haastattelulla ja toisen haastattelun tein samana vuonna joulukuussa. Haastattelujen suhteellisen pitkä väli helpotti omaa ajankäyttöäni, mutta jäin miettimään mikä merkitys sillä oli esimerkiksi Veijolle hänen oman tarinansa hahmottamisessa. Toisaalta olimme kyllä puhelinyhteydessä haastattelujen välillä. Litterointien jälkeen varmistin haastateltavalta, onko hänen näkemyksensä riskeistä ja selviytymistä tukevista seikoista tullut näkyviin, ja hänellä oli mahdollisuus lisätä tärkeänä pitämiään asioita. Tutkimuksen etenemistä kuvasin mahdollisimman tarkasti luotettavuuden säilyttämiseksi. Veijon tuttuudesta huolimatta olen tavoitellut neutraalia tarkasteluasennetta. Haastatteluiden välillä on ollut puoli vuotta aikaa hahmottaa lähestymistapaa seuraavaan haastatteluun. Valintana avoin haastat-

telu toisellakin kertaa antaa merkittävämmän roolin Veijolle oman elämänsä asiantuntijana, kuin esimerkiksi teemahaastattelu.

Eettisyyteen liittyen, mietin koko opinnäytetyöprosessin ajan sitä, miten Veijo kokee palaamisen vanhoihin aikoihin ja miten se vaikuttaa häneen. Veijon myönteinen asenne ja kiinnostus työtä kohtaan koko prosessin ajan sekä keskustelut hänen kanssaan ovat vahvistaneet käsitystäni siitä, että kaikki on sujunut hyvin. Olen lähettänyt Veijolle sisältöjä ja antanut hänelle mahdollisuuden kommentoida tai muuttaa niitä.

Veijo on rajannut itse anonymiteettivaatimuksen siten, ettei hänen nimeään näy. Samoin olemme sopineet, että Veijo kertoo vain asioista, joita voi opinnäytetyöhön ottaa. Kuitenkin haastattelussa on tullut paljon materiaalia, jota en omasta mielestäni ole voinut julkaista. Osa materiaalista ei avaudu riittävästi lukijalle, jollei kerrota, kuka on toimijana kertomuksessa.

Olen jättänyt materiaalia pois myös sen henkilökohtaisuuden vuoksi. Osa ennen Veijon vankilaan joutumista ja sen aikana sattuneista erikoislaatusista tapauksista yksilöityisi juuri Veijoon sellaiselle lukijalle, joka ne muistaa tai tietää. Kertomuksiin liittyy paljon henkilöitä, jotka Veijo on monista eri syistä halunnut jättää taakseen.

9 POHDINTA

Voiko olla niin, että ammattilaiset ovat liian kaukana perheestä havaitakseen lasten kaltoinkohtelun ja läheiset liian lähellä voidakseen puuttua tilanteeseen. Kumpikin vaihtoehto herättää kuitenkin runsaasti kysymyksiä. On varmaankin mahdollista, että läheiset voivat kokea tilanteen myös uhkaavana

Silloin, kun tutkimuksen tavoitteena on antaa ajattelemisen aihetta lukijoille, voi aineiston rooli toimia myös ajatusten virittäjänä, eikä vain valmiiden hypoteesien kumoajana tai vahvistajana (Eskola 2007, 162). Kun ajattelen nuorisokodista jo eteenpäin lähteneitä nuoria, ei oikeastaan koskaan ole ollut mahdollista muuta kuin arvailla todennäköisiä syitä, miksi jotkut ovat selvinneet. Syyt ovat aina monien asioiden summa ja niiden painoarvoa on mahdoton tietää. Mielestäni edellinen Eskolan kommentti mahdollistaa helpomman lähestymistavan tällaisessa tapauksessa, jossa muuttujia on ääretön määrä ja absoluuttista totuutta ei ole. Toisaalta, jos ajatellaan, että ihminen on oman elämänsä paras asiantuntija, niin mikä merkitys yleensä tutkimuksissa annetaan henkilön omalle käsitykselle tilanteestaan. Tämä tutkimus perustuu Veijon omaan kokemukseen riskeistä ja selviytymistä tukevista asioista ja ihmisistä.

On haasteellista pohtia niitä seikkoja, jotka voisivat olla Veijon tapauksessa niitä asioita ja vahvuuksia, joiden avulla hän on lukuisista elämässään olleista vaikeuksista huolimatta selviytynyt. Milloin ihminen oikeastaan on selviytynyt? Kenen mielestä Veijo on selviytynyt? Tarkastelen asiaa lastensuojelussa jo jonkin aikaa työskennelleen ja opiskelijan roolin kautta. Veijo sanoo selviytymisestä:

Ihminen on selviytynyt siinä vaiheessa, ku huomaa, et pärjää omilla ja nauttii elämästä, vaikka lapsuus on ollu rankka.

Kirjoittaja: "Oletko selviytynyt?"

Aika pitkälle ehkä. Onhan siin joskus sellasii hetkii, et tulee kirouksii. - - Kaikki ei oo itsestää selvää.

Jokaisella on todennäköisesti oma käsityksensä selviytyjästä. Pohtiessani selviytymistä yleisellä tasolla tietäen, kuinka vaikeita tapahtumia monilla nuorilla on taustallaan, olisin monissa tapauksissa valmis kutsumaan selviytyneeksi henkilöä, joka ei vahingoita itseään tai muita ja joka on tyytyväinen sen hetkiseen elämäänsä.

Veijo on kertonut vanhempien sisarustensa tärkeästä roolista elämässään. Olen työssäni lastensuojelussa saanut huomata, että monelle selviytyjälle on ollut yhteistä, että on olemassa joku muu läheinen henkilö kuin viranomainen. Yleensä tällainen merkittävän läheinen on ollut jonkin verran vanhempi sisar tai veli, äiti tai isä tai jompikumpi isovanhemmista. Veijo mainitsi positiiviseksi kokemukseksen sisarusten yrityksen adoptoida hänet lastenkodista. Veijo sanoi tällaisen siten, että tiesi silloin jonkun välittävän.

Sijaisperheeseen sijoituksia voidaan pitää mallioppimisen kannalta perusteltuina. Perheessä asuessaan Veijo on nähnyt muunkinlaisia aikuisen malleja ja vaihtoehtoja elää perhe-elämää kuin, mitä hän sanoo nähneensä varhaislapsuudessaan.

Oma kokemukseni siitä, kun nuori palaa sijoituksesta vuosien jälkeen pieneltä paikkakunnalta syntymäkaupunkiinsa on ollut se, että olen nähnyt useamman epäonnistuneen yrityksen sopeutua. Veijon tarinassa näkyy syntymäkaupunkiin paluun jälkeen väärään seuraan asettuminen ja se, että nuori tarvitsee uusien kavereidensa arvonantoa. Veijo kertoo itse tästä ongelmallisesta tilanteestaan silloin ja mietin, että onko tämä itsetuntemus osa selviytymisen mahdollistumisesta.

Mietin myös mikä merkitys selviytymiseen on kyvyllä antaa anteeksi. Veijon äiti on pahoinpidellyt häntä useamman kerran lapsuudessa. Kuitenkin Veijo on maksanut ensimmäisestä palkastaan hautakiveen äidin tietojen kirjoittamisen. Tätä kysyessäni Veijo toteaa, että *”äiti on kuitenkin aina äiti.”*

Koko haastattelujen ajan keskusteluissa on tullut esiin Veijon huumorintaju. Minkälainen merkitys huumorintajulla voi olla selviytymisessä. Huumorintajuhan

peilaa ainakin osittain ihmisen suhdetta ympäröivään maailmaan. Se heijastelee, miten ihminen tarkastelee ympäristöä ja asioita. Mietin keneltä Veijo on huumorintajunsa perinyt. Onko se kotoa vanhemmilta? isovanhemmilta? tai esimerkiksi sisaruksilta?

Tutkimus on antanut minulle näkemystä useista selviytymistä tukevista asioista ja mahdollisuuksista. Opinnäytetyö on myös muuttanut käsityksiäni siitä, että vaikka ihmisellä on ollut suuriakin vaikeuksia, hänellä voi olla myös monia selviytymistä tukevia asioita elämässään. On mahdollisuuksia selvitä edellyttäen, että aikaisemmat elämäntavat eivät ole dramaattisesti tuhonneet terveyttä.

Veijo on tehnyt aseellisia ryöstöjä. Hän sanoo haastattelussa, ettei ole ikinä tehnyt niin pahaa, kuin silloin, kun toinen on joutunut pelkäämään hänen tekojensa seurauksena. Veijolla on siis jo silloin ollut käsitys oikeasta ja väärästä ja kyky asettua toisen asemaan. Jo heti ensimmäisestä haastattelutilanteesta alkaen Veijo toivottaa minut poikkeuksellisen lämpimästi tervetulleeksi kotiinsa ja samoin lähtiessä jää kokemus, että olen ollut tervetullut.

Narratiivinen lähestymistapa on herättänyt kasvavaa kiinnostusta terapiassa, kuntoutuksessa ja sosiaalityössä. Asiakastyössä tavoitteena on auttaa ihmistä löytämään vaihtoehtoisia tarinoita elämää rajoittaville ja hallitseville kertomuksille. Tavoitteena on etsiä ja luoda identiteettitarinoita, joita toteuttaen esimerkiksi traumatisoituneet ihmiset kokisivat elämänsä mielekkäämpänä. (Laitinen & Uusitalo 2008, 115.) Jatkotutkimushaasteena minua kiinnostaisi henkilökohtaisesti se, minkälaisia merkityksiä tai tuloksia voitaisiin saavuttaa, jos lapsesta tai nuoresta kirjoitettaisiin sijaishuollon aikana hänelle itselleen jotain opinnäytetyöni kaltaista kirjasta, elämäntarinaa, hänen omien kokemuksensa lähtökohdasta. Tarkoitin tällä nuoren elämän kuvausta lapsesta siihen hetkeen, jolloin hän on lähtemässä nuorisokodista.

Opinnäytetyöni on kooltaan kolmesta neljään kertaa suurempi, kuin olen koskaan aikaisemmin tehnyt. Työn tekeminen on opettanut hallitsemaan kerralla paremmin suurempia tietomääriä. Myös aiheen rajaamisen tärkeys on tullut useasti esiin. Suojaavien ja riskitekijöiden teorian syvällisempään pohdintaan

pääsemiseksi tehtävää olisi pitänyt rajata tiukemmin. Kuitenkin yhden henkilön siihenastisen elämäntarinan kuvaamisen idea olisi kadonnut ja sitä myöten tutkimustehtävä ja tärkein asia, josta olin kiinnostunut. Olisin usein kaivannut työparia, jonka kanssa vaihtaa ajatuksia ja saada kommentteja.

Opinnäytetyön tekeminen on johdattanut minut usein eettiseen pohdintaan. Ammatillisesti työ on avartanut ihmiskäsitystäni, jota pidän merkittävänä myös oman työni tekemiselle lastensuojelun arjessa. Etukäteen ei voida tietää, kuka selviää. Tätä kautta epävarmuus antaa myös toivoa tulevaisuuteen. Olen myös joutunut pohtimaan palvelujärjestelmää kriittisesti. Lastensuojelutyön haastavuudesta ja moniongelmaisuuuden lisääntymisestä huolimatta järjestelmässä on tapahtunut ajan kuluessa myös parannuksia.

LÄHTEET

- Bardy, Marjatta 2009. Tiedon punninta ja maailman asuttaminen. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 265–272.
- Barkman, Johanna 2009. Lasten ja nuorten elämäntarinan äärellä. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 241–251.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2010. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–44.
- Eskola, Jari 2007. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 159–183.
- Forsen, Katja; Laine, Kaarina & Tähtinen, Juhani 2002. Hyvinvoinnin tekijät ja uhat lapsuudessa. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 81–110.
- Furman, Ben 1997. Ei ole koskaan liian myöhäistä saada onnellinen lapsuus. Helsinki: WSOY.
- Heikkinen, Hannu L.T. 2007. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 142–158.
- Hiilamo, Heikki 2011. Riskejä ja mahdollisuuksia. Pääkirjoitus. Sosiaalitieto 1/2011. Sosiaalialan riippumaton ammattilehti.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 1993. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.
- Holmberg, Tiina 2003. Lapset ja vanhempien päihdeongelma. Helsinki: A-klinikkasäätiö / PERHO-projekti.
- Hyytinen, Riitta 2009. Lasten todellistuminen huumeperheen kuntoutuksessa.. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 214–231.

- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2008. Temperamentti, stressi ja elämänhallinta. Helsinki: WSOY.
- Kiviniemi, Kari & Eskola, Jari 2007. Laadullisen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimus metodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 70–85.
- Kuusisto, Katja 2005. Päihderiippuvuudesta toipumisen eri reitit. Teoksessa Tuukka Tammi, Mauri Aalto & Anja Koski-jännes (toim.) Irti päihdeongelmista. Tutkimuksia hoidon ja ehkäisyn menetelmistä. Helsinki: Edita, 32–48.
- Kylmänen, Petri 2005. Kun kaikki muutkin... Nuorten ehkäisevä päihdetyö. Helsinki: Tammi.
- Känkänen, Päivi 2009. Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 232–240.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula 2008. Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimuksessa. Teoksessa Raimo Kaasila, Raimo Rajala & Kari E. Nurmi (toim.) Narratiivikirja: menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 106–154.
- Laitinen, Merja & Kemppainen, Tuula 2010. Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalitoiminnassa. Helsinki: Yliopistokustannus Oy.
- Lappalainen, Kristiina; Meriläinen, Matti; Puhakka, Helena & Sinkkonen, Hanna-Maija 2011. Kiusataanko yliopistossakin? Teoksessa Nuorisotutkimus 2/2011. Väkipalsta ja kiusaaminen. Helsinki: Nuorisotutkimus ry, 64–79.
- Lastensuojelulaki 1936/52, 17.1.1936.
- Lastensuojelulaki 1983/683, 3.8.1983.
- Lastensuojelulaki 2007/417, 13.4.2007.
- Lepistö, Sari 2011. Lapset ja nuoret ruumiillisen kurituksen kohteena perheessä. Teoksessa Nuorisotutkimus 2/2011. Väkipalsta ja kiusaaminen. Helsinki: Nuorisotutkimus ry, 101–111.
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto i.a. Vanhempainnetti. Perhe muuttaa. Viitattu 20.8.2011.
- http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tukivinkit/perhe_muuttaa/

- Niiranen, Vuokko 2002. Asiakkaan osallistuminen tukee kansalaisuutta sosiaalityössäkin. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Rovainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 63–80.
- Nyqvist, Leo 2007. Nuoret väkivallan silmässä. Teoksessa Kaarina Määttä (toim.) Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen. Helsinki: Kirjapaja, 11–22.
- Paananen, Soili 2008. Saksalainen elämäkertametodologia oppimisen tutkimuksessa. Teoksessa Raimo Kaasila, Raimo Rajala & Kari E. Nurmi (toim.) Narratiivikirja: menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 19–40.
- Paavilainen, Eija 1998. Lasten kaltoinkohtelu perheessä. Perheen toiminta ja yhteistyö perhettä hoitavan terveydenhoitajan kanssa. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja 2010. Pohdintaa asiakkuuden punoksista. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Yliopistokustannus, HYY Yhtymä, 309–320.
- Rantala, Irma 2004. Jonnan tarina. Teoksessa Jari Eskola, Anja Koski-Jännes, Eija Lamminluoto, Anita Saaranen, Mikko Saastamoinen & Katja Valtanen (toim.) Tutkimusmenetelmällisiä reflektioita. Kuopio: Kuopion yliopisto, 163–188.
- Rantala, Taina 2008. Kuva, tarina ja koulu. Teoksessa Raimo Kaasila, Raimo Rajala & Kari E. Nurmi (toim.) Narratiivikirja: menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 7–18.
- Raunio, Jari 2006. Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Rossi, Matti i.a. Ihminen ja alkoholi. Alkoholistin lapset. Viitattu 20.8.2011.
http://www.juwanet.org/sosterv/alkoholi/alkoholistin_lapset.htm
- Saarela-Kinnunen, Maria & Eskola, Jari 2007. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus, 183–201.

- Salmi, Venla 2009. Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995–2008. Teoksessa Venla Salmi (toim.) Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset. Nuorisoriikollisuuskyselyiden tuloksia 1995–2008. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 246, 1–44.
- Salmivalli, Christina 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Satka, Mirja 2010. Varhainen puuttuminen ja sosiaalityö. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 181–218.
- Sinkkonen, Hanna-Maija 2007. Kadonneet pojat. Monitapaustutkimus ESY-poikien kompleksisesta koulu-urasta ja elämänculusta. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Suominen, Sauli & Tuominen, Merja 2007. Palveluohjaus. Portti itsenäiseen elämään. Helsinki: Profami Oy.
- Syrjälä, Leena 2001. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus, 203–217.
- Söderholm, Annlis 2004. Johdanto. Teoksessa Annlis Söderholm, Ritva, Halila, Satu Kivitie-Kallio, Jussi Mertsola & Sirkku, Niemi (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 11–14.
- Söderholm, Annlis 2004. Lapsen laiminlyönti. Teoksessa Annlis Söderholm, Ritva, Halila, Satu Kivitie-Kallio, Jussi Mertsola & Sirkku, Niemi (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 57–72.
- Tamminen, Tuula 1997. Lapsuus – kuka minä olen? Teoksessa Tarja Heiskanen & Mirja Vallisaari (toim.) Elämäntaidon ja selviytymisen kirja. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura ja WSOY, 79–95.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Jyväskylä: Gummerus.
- Uusitalo, Tuula 2007. Nuoruusajan yksinäisyys. Teoksessa Kaarina Määttä (toim.) Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen. Helsinki: Kirjapaja, 23–37.
- Vuorinen, Risto 1997. Minän synty ja kehitys. Helsinki: WSOY.